

ÖLÜM CEZASI HAKKINDA GÜNCEL BİR DEĞERLENDİRME

(A Current Review On The Death Penalty)

Emin HÜSEYİNOĞLU¹

Asiye Nurşen DAĞ²

Derleme Makale

DOI: 10.53507/akademikdusunce.1096796

Makale Geliş Tarihi: 01.04.2022

Makale Kabul Tarihi: 24.07.2022

ÖZET

Suç, ceza müeyyidesi bağlanmış fiiller olup suçlara yönelik olarak uygulanan en ağır yaptırım ölüm cezasıdır. Tarih boyunca yaygın olarak uygulanmış olan ölüm cezası konusundaki görüşler toplumların gelişimi ve ilerlemesi ile birlikte önemli bir değişim göstermiştir. Geçmişte birçok suç fiiline ölüm cezası yaptırım uygulanırken günümüzde başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede ölüm cezası yasalardan çıkartılmıştır. Ölüm cezası, yaşama hakkını ortadan kaldıran bir ceza olduğu için gerekliliği en çok tartışılan cezalardan birisidir. Ölüm cezasını savunanlar, bu cezanın caydırıcılığını ön plana çıkarırken karşıt görüşte olanlar ise öç almanın ikelliğine ve yaşamın kutsallığına vurgu yapmaktadır. Bu araştırmanın amacı ölüm cezasını güncel dinamiklerle birlikte ele alarak incelemektir. Toplumlardaki sosyo-ekonomik gelişmelerin temel insan haklarına olumlu yansımaları kadar ekonomik ve siyasi krizlerin de insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri dikkate alınarak güncel duruma ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Bir yandan Covid-19 salgını ile devletlerdeki otoriterleşme eğiliminin güçlenmesi diğer yandan Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik işgal girişimi son birkaç yıl içerisinde temel insan haklarını öncelikli konulardan birisi olmaktan çıkarmıştır. Pandemi dolayısıyla uygulanan zorunlu kısıtlamaların rutin hale gelmesi kadar küresel savaş tehdidinin artması, yöneten-yönetilen ilişkisini değişime uğratmaktadır. Bu değişimin suça ilişkin tanımları ve öngörülecek cezaların boyutlarını da değiştirmesi muhtemeldir.

Anahtar Kelimeler: Yaşama Hakkı, Ölüm Cezası, Türkiye'de Ölüm Cezası

ABSTRACT

Crime is an act with a penal sanction, and the heaviest sanction applied for crimes is the death penalty. The views on the death penalty, which has been widely used throughout history, have changed significantly with the development and progress of societies. While the death penalty was imposed on many criminal acts in the past, today the death penalty has been removed from the laws in many countries, especially in European countries. The death penalty is one of the most controversial punishments, as it is a punishment that abolishes the right to life. Those who support the death penalty emphasize the deterrence of this punishment, while those who are against it emphasize the primitiveness of revenge and the sanctity of life. The aim of this research is to examine the death penalty by considering the current dynamics. An evaluation of the current situation has been made by taking into account the negative effects of economic and political crises on human rights, as well as the positive reflection of socio-economic developments in societies on basic human rights. On the one hand, the strengthening of the authoritarian tendency in the states with the COVID-19 Epidemic, on the other hand, Russia's invasion attempt against Ukraine has made basic human rights one of the priority issues in the last few years. The increase in the threat of global war, as well as the fact that the mandatory restrictions imposed due to the pandemic have become routine, change the relationship between the ruler and the ruled. This change is likely to change the definitions of crime and the dimensions of the penalties to be envisaged.

Keywords: Right to Life, Death Penalty, Death Penalty in Turkey

¹Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ORCID: 0000-0002-4196-2295.

²Karabük Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, ORCID: 0000-0002-5646-6374.

GİRİŞ

Devletin yasa erki tarafından ceza olarak adlandırılan yaptırımlara bağlanmış olan insan eylemleri suç olarak tanımlanmaktadır (Arık, 1995: 4). Suç kabul edilen eylemlere karşı çeşitli cezalar öngörülmektedir (Akbulut, 2017: 12). Cezalar bir yandan yapılan bir eylemin karşılığı olarak kabul edilirken diğer yandan da gelecekte bu eylemleri gerçekleştirebilecek olanlara karşı bir uyarı olarak kabul edilmiştir (Hamzaoğlu, 2019: 200). Toplumların kültürleri, algıları, değer yargıları gibi çok çeşitli faktörlere göre cezalar değişebilmektedir. İdam olarak da bilinen ölüm cezası, bu cezaların en ağır olanıdır (Selçuk, 2015: 1019).

Müeyyideleri getiren otoritelerin dünya görüşünden de önemli ölçüde etkilenmiş olan cezaların ve ölüm cezasının geçmişteki uygulanma biçimleri çoğu zaman hukuk kavramının sınırlarını zorlar niteliktedir (Düzenli, 2020: 1193). Tarih boyunca içinde bulunulan dönemin ve kültürün de etkisi ile farklı şekillerde uygulanan bu cezanın yerini zaman içerisinde başka cezaların aldığı görülmektedir (Centel, 2001: 339). Ceza kavramı öz olarak suç işleyene acı ve ızdırap vermeye dayanmasına (Akbulut, 2017: 14) karşın ölüm cezası, insanın yaşama hakkını ortadan kaldıran infazı durumunda ise sonuçları düzeltilemeyecek olan bir ceza olarak bütün cezalardan ayrılmaktadır (Çiftçioğlu, 2012: 154).

Cesare Beccaria'nın 1764 yılında yayınladığı "Suçlar ve Cezalar" isimli eserinde ölüm cezasını genişçe ele alması ve devam eden dönemlerde yürütülen felsefi tartışmalar, ölüm cezasının zaman içerisinde birçok hukuk sisteminden çıkarılmasının önünü açmıştır (Çiftçioğlu, 2012: 155; Katırcıgil, 2017). Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramı'nı bir hareket noktası olarak alan Beccaria (Demirel, 1955: 156), insanların sosyal sözleşme ile özgürlüklerinin sadece bir kısmını devrettiğini, kendilerini öldürebilmesi için egemene bir devirde bulunmadıklarını ileri sürmektedir. Bunun yanında insanların kendi benzerlerini boğazlamalarının nasıl bir hak olabileceğini sormakta ve ilkel çağların vahşeti olarak gördüğü böyle bir cezalandırmayı kesin bir şekilde reddetmektedir (Beccaria, 2016: 135-136). Ayrıca hümanizma düşüncesinin gelişim göstermesi, insan hakları kavramının öneminin artması gibi gelişmeler de ceza müeyyidelerinin insancıl bir görünüm kazanmasında etkili olmuş ve ölüm cezasına yönelik eleştirilerin artmasını sağlamıştır (Rahimov, 2014a: 5-6; Saygılı, 2019: 540; Akbulut, 2017: 27).

Ölüm cezasının insan vicdanındaki adaleti ve bu adalete olan güveni tesis ettiğini, bu cezanın en caydırıcı ceza olduğunu (Gören, 2006: 69-70), ölüm cezasının yarattığı korku ve dehşetin gerekli olduğunu hatta bu cezanın tanrı tarafından konulmuş kadim bir ceza olduğunu

savunan görüşlere (Rahimov, 2014: 192) karşıt yöndeki argümanlar günümüzde önemli bir kabul görmüştür. İnsan yaşam hakkının çekirdeği olan insan onuru ile bağdaşan bir ceza olmadığı yönündeki görüşler bu kabulde önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca tarihte çok sayıda örneği görülen hatalı kararlar da bu konuda etkili olmaktadır. Bunların yanında beklenen caydırıcılığın olmadığı, şiddet odaklı bir cezanın toplumu şiddete meyilli yapacağı şeklindeki tezler de bu konuda etkili olmuştur (Gören, 2006: 70). Bu hususta kanıta dayalı bir diğer önemli tez ise ölüm cezasının en çok uygulandığı ülkelerden birisi olan ABD’de suçluluk oranının birçok ülkeye göre çok daha yüksek olmasıdır (Cengiz, 2012: 30; Katırcıgil, 2017: 167).

Beccaria’nın ortaya attığı düşüncelerin etkisi olmak üzere çeşitli gelişmelerin bir sonucu olarak başta demokrasiye dayalı hukuk sistemleri inşa etmiş Avrupa ülkeleri olmak üzere çok sayıda ülkede ölüm cezası kaldırılmıştır (Çiftçioğlu, 2012: 154). Günümüz Avrupa’sında ölüm cezası, modern topluma yakışmayan bir olgu olarak görülürken devletin yaşama hakkı üzerinde kurmuş olduğu biyoiktidar tekeline ise çok fazla itiraz edilmemektedir³. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)’in kararlarında bunu görmek mümkündür (Saygılı, 2019: 546). Bu ikili tutum, Avrupa devletlerinin hukuk toplumu görünümünü zedeleyen bir durum olmasına karşın günümüzde başta Türkiye olmak üzere birçok ülkede cezaların daha insani bir nitelik kazanmasında ve ölüm cezasının kaldırılmasında Avrupa’nın etkisi yadsınamaz.

Türklerde tarih boyunca ölüm cezası çeşitli şekillerde uygulanmıştır. 20. yüzyılda ise ölüm cezalarının önemli ölçüde “vatan” kavramı ile ilişkili olarak uygulandığı görülmektedir. Modern Türkiye’nin anayasa ve yasalarındaki ilgili ifadelerle bakıldığı zaman ölüm cezasının önemli ölçüde vatana ihanet ve devlete karşı işlenen suçlar bağlamında düzenlendiği çok açık bir şekilde görülmektedir (Kayatekin, 2020: 13).

Türkiye’de ölüm cezasının hukuk sisteminden çıkarılması genel olarak Avrupa Birliği üyelik sürecinin (Akbulut, 2017: 27-28) özel olarak ise terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan için yargının vermiş olduğu ölüm cezasının infazı (Ak, 2019: 78-79) ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Ancak yine de Türkiye’de en son infazın gerçekleştirildiği 1984 yılından itibaren verilmiş olan ölüm cezalarına karşın herhangi bir infazın gerçekleştirilmediği görülmektedir (Bianet, 2002; Çalışkan, 2021; Kayatekin, 2020: 21). Bu durum Türkiye’nin

³Michel Foucault’un iktidar üzerine analizlerinin temel kavramlarından birisi olan biyoiktidar ile insan bedeninin iktidarın nesnesi haline getirildiği iktidar biçimini kastetmektedir. İktidar, bireyin yaşamı, alışkanlıkları, bedeni (özellikle kadın bedeni bu nesneleştirmede öne çıkmaktadır) ve bir bütün olarak yaşamı üzerinde söz sahibi olmaktadır (Bayır, 2020: 4-5). Biyoiktidar, iktidarın her yerde var olduğu, bireye kişisel alan bırakmadığı bir kontrol biçimini ifade etmekte olup öz olarak bireyin disiplini altında tutulmasına dayanmaktadır (Özdemir, 2020).

1990'lı yıllardan itibaren ölüm cezaları konusunda yeni bir yola girdiğine işaret etmektedir. Bu yıllarda gerek AB ile olan ilişkilerdeki gelişmelerin gerekse Yunanistan ile ilişkilerde 2000'li yıllara girerken bir yumuşamanın olması da etkili olmuştur (Akbulut, 2017: 28; Ak, 2019: 79).

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de 1990'lı yıllardan itibaren demokrasi ve insan hakları adına pozitif yönde önemli gelişmeler olmuş ve ölüm cezası uygulamadan kaldırılmış olmasına karşın son birkaç yıldır içeride ve dışarıda yaşanan gelişmelerin temel insan hakları ve ölüm cezası konusunda bir tutum değişikliğine yol açtığı söylenebilir. 2019 yılının Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan Covid-19 Salgını, kısa sürede pandemiye dönüşmüş ve küresel ölçekte hükümetlerin bazı temel anayasal haklar da dâhil üzere çok sayıda bireysel ve toplumsal hakkı kısıtlama yoluna gittiği görülmüştür. Pandeminin önlenmesi için bir gereklilik olarak ortaya çıkan bu uygulamalar, iktidarların hareket alanını genişletirken pandeminin yol açtığı ekonomik krizin yarattığı sorunlara bağlı olarak hükümetlerin çözüm bulma gerekçesiyle otoriter davranma eğilimi olağanlaşmıştır. Bunun yanında 2022 yılının 24 Şubat'ın Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı saldırı ile küresel siyaset de gerilimli bir noktaya taşınmıştır. Bütün bu gelişmeler, son yıllarda en gelişmiş demokrasilerde bile görülmeye başlanan otoriterleşme eğilimini kalıcı bir hale getirmeye başlamıştır.

Tarih boyunca insanın yaşam hakkını ortadan kaldırmaya yönelik olarak verilen cezalara bakıldığı zaman dinsel ve siyasal katılıkların başrol oynadığı görülmektedir. Dolayısıyla "demokrasi-otoriterleşme-cezalandırma biçimleri" arasında örtük bir korelasyondan bahsetmek mümkündür. Türkiye'nin AB üyeliği bağlamında demokratikleşmeyi güçlendirmek için attığı adımlara bağlı olarak ölüm cezasını yasalarından tamamen çıkarmış olmasına karşın iç siyasetin çatışmacı bir nitelik kazanmasına yol açan 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra idam cezasının birçok kere telaffuz edilmesi de bu korelasyonun bir yansımasıdır.

ABD'de dahil olmak üzere dünyada belirgin bir otoriterleşme eğilimi vardır. Bunun yanında Çin, Rusya gibi otoriter rejimlerin problem çözme biçimlerine yönelik özentinin güçlendiğine dair birçok işaret vardır. Son yıllardaki gelişmeler, suçlara yönelik cezalandırma biçimlerinin değişip değişmeyeceğine ilişkin bir problem alanı yaratmaktadır. Güncel durum itibarıyla Covid-19'un yol açtığı otokratik eğilimler henüz tamamen ortadan kalmış olmadığı gibi Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı askeri hareket neticesinde bloklar arası gerilimli bir süreç başlamıştır. Geçmişteki Soğuk Savaş'ı andırır nitelikteki bu süreçte demokrasinin öncülüğünü yapan ülkelerin bile ölüm cezası konusundaki gelenekselleşmiş tavırlarını değiştirmeyeceğinin bir garantisi yoktur.

Bu araştırma, ölüm cezası kavramıyla birlikte bu cezanın tarihsel geçmişini, güncel durumunu ve ülkelerdeki otoriterleşme eğiliminin potansiyel tehlikelerini ele almak amacıyla hazırlanmıştır. İç siyasette ve uluslararası siyasette gerilimlerin artması, demokrasiyi tehlikeye atarken cezaların katılaşmasına yol açtığı için bugün itibarıyla dünyadaki ve Türkiye'deki eğilimleri gözden geçirmek ve olası tehlikelere dikkat çekmek önem taşımaktadır. Çalışma ana hatları ile betimleyici tarzda hazırlanmış olup literatürde yer alan bilimsel araştırmaların, ölüm cezası ile ilgili raporların ve bu alanlarda çalışmalar yapan uluslararası kuruluşların verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

1. Suç ve Ceza Kavramları

1.1. Suç Kavramı

Suç kavramı, yapısal olarak belirli unsurları taşıyan ve kanunlarda ceza ile yaptırıma bağlanmış olan davranışlardır. En basit ifadesiyle cezalandırılan eylemlerdir (Arık, 1995: 4). Suç, cezayı doğuran olayı ifade etmektedir. Teorik olarak suç kavramı geniş bir tartışma alanının konusu olup yasalar bakımından ise objektif nitelikli bazı unsurları içeren eylemlerdir (Özgenç, 2012: 19-20). Bunlar sırasıyla bir fiilin olması, bir netice olması, fiil ile netice arasında bir nedensellik ilişkisinin olması, bir failin ve bir mağdurun olması, suç sayılan eylemin bir konusunun olması ve bazı nitelikli hallerin mevcut olmasıdır (Özgenç, 2012: 19-20; Arık, 1995: 4).

Suç, basit tanımıyla cezayı doğuran olaydır. Ancak suç kavramı yasaların belirlemiş olduğu sınırların dışına taşan ve mahiyeti itibarıyla yasaların suç olarak tanımladığı olaylardan çok daha geniş bir anlama sahiptir. Suç kavramı, felsefi açıdan birçok değerlendirmeye tabi tutulmakta ve yasaların ceza ile ilişkilendirdiği sınırların ötesinde psikolojik, psişik ve biyolojik bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle tarih boyunca toplumların yaşayış ve değerlerine göre suçun içeriği ve türleri değişkenlik göstermiştir (Rahimov, 2014: 23-26).

Suçlar, ilkel çağlarda tanrıya yönelik bir aşağılama sayıldığı için çoğu zaman acımasızca cezalandırılmıştır. Ölüm cezaları da aynı şekilde acımasızca yerine getirilmiştir (Selçuk, 2015: 1019). Benzer şekilde hırsızlık cezasına özellikle Orta çağ Avrupası'nda birçok defa ölüm cezası verilirken zamanla ölüm cezasının yerini başka cezalar almıştır (Centel, 2001: 339). Suç ve cezanın belirlenmesinde çoğu zaman hukuk biliminin sınırları zorlanmaktadır. Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'nin ceza kanunları ile ilgili düzenlemeler hakkında çok sayıda iptal hükmü vermesini buna örnek göstermek mümkündür (Düzenli, 2020: 1193).

Suçlar gibi cezalar da hukuk alanının yanında siyaset, psikoloji, sosyoloji gibi birçok farklı disiplinin alanına girmekte, suçun tanımlanması konusunda sübjektiflik ceza konusunda da görülmektedir. Ayrıca Hegel'in ceza teorisi örneğinde görüldüğü gibi ceza teorileri, dönemin hâkim devlet teorileri ve ideolojileri ile benzerlik göstermekte ve suçların cezaları da bu durumdan nasibini fazlası ile almaktadır (Ünsalan, 2020: 704-705). Düzenli (2020: 1193)'nin dikkat çektiği bu husus, Rahimov (2014: 23-26)'un da dikkat çektiği konuyla ilgili olup suçun doğası ve tanımı konusunda toplumların nesnel olmadığını önemli bir kanıtı olarak görülebilir. Bu bakımdan suçun tanımı ve unsurlarından ziyade suçun öznelliği meselesi gözden uzak tutulmadan ölüm cezasının da bu bağlamda tartışılması gerekmektedir. Hatta bu hususun Beccaria'nın yasanın yorumlanması konusundaki görüşleri de dikkate alınarak teati edilmesi, problemin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

1.2. Ceza Kavramı

Toplumsal düzenler belli kurallarla ayakta kalmaktadır. Bu nedenle toplumsal düzeni ayakta tutan kurallara uymamanın çeşitli yaptırımları vardır. Bu yaptırımlar ceza olarak adlandırılmaktadır ve ihlal edilen kurallara göre hafif cezalardan ölüm cezasına kadar çeşitlilik göstermektedir (Akbulut, 2017: 12). Ceza, hem fiili gerçekleştirenin filine bir karşılık iken hem aynı fiili gerçekleştirebilecek olanlara yönelik bir uyarı yaptırımıdır (Hamzaoğlu, 2019: 200).

Ceza kelimesi, sözlük anlamı itibarıyla bir şeyin bedeli ve karşılığı demekken master olarak da en iyi veya kötü olan şeyin tam ve yeterli karşılığını vermek anlamına gelmektedir (Akbulut, 2017: 14). Yasalar bakımından ceza, suç işleyen kişilere devlet tarafından çektirilen elem ve ıstırap olup suç fiili ile ilgili olarak yapılan yargılamanın da somutlaşmış ifadesidir (Avcı, 2016: 640-642).

Ceza kavramı, zaman içerisinde toplumların yaşam biçimine göre farklı şekillerde ele alınmıştır. Sosyolojide ceza kavramı bir kişinin toplumda yarattığı tahribatın karşılığı olarak kabul edilmektedir. Ceza, suçun kolektif bilinçte yarattığı tepki olarak tanımlanırken cezanın şiddetini de suçun kolektif şuurda/bilinçte yarattığı tahrikin belirlediği dile getirilmektedir. Hukuk literatüründe ise ceza, topluma zarar veren fiillere karşı devletin en son çare olarak kanun yolu ile suç işleyeni bazı yoksunluklara tabi kılma müeyyidesidir. Bu müeyyide yargı yolu ile fiile göre belirlenir ve uygulanır (Akbulut, 2017: 14).

Suçların cezalandırılmasının arkasında yatan dört faktörün olduğu belirtilmektedir. Bunlar sırasıyla toplumun suçtan korunması, suçlunun ıslahı, potansiyel suçlular için caydırıcılık yaratmak ve intikam almaktır. Ancak suç ve ceza kavramları konusundaki

tartışmaların caydırıcılık kavramında yoğunlaştığı görülmektedir (Hamzaoğlu, 2019: 199-200). Cezanın amaçları ile ilgili olarak çok sayıda teori geliştirilmiştir. Bunlar kendi içinde mutlak, nispi ve karma teoriler olarak gruplandırılmaktadır (Centel, 2001)⁴. Ceza konusunda geliştirilmiş teorilerden faydacı ceza teorisi, cezalandırmayı bir amaç değil araç olarak görürken cezanın faydasına odaklanmaktadır. Kefaret teorisi ise cezayı bir araç değil amaç olarak görmekte ve suç işleyen suçun karşılığını ödemeli görüşünü savunmaktadır (Enis, 2019: 23-29). Kant'ın adalet teorisi, cezalandırmayı adaletin bir gereği olarak görürken (Tokgöz, 2020: 443), onarıcı adalet ise mağdurla birlikte suçlu ve toplumun bozulan durumunun geri eski haline getirilmesine odaklanmaktadır (Sherman ve Strang, 2014, Türkmen, 2017: 708). Ceza kavramı ile birlikte akla gelen ilk isimlerden olan Beccaria, cezaların biricik amacının suç işlemek isteyen başka insanları korkutarak caydırmak olduğuna vurgu yapmaktadır. Sosyal öğrenme teorisinin öncüsü Bandura ise insanların suç işlemek gibi cezalardan kaçınmayı da çevresindeki olaylara bakarak öğrendiğini savunmuştur (Hamzaoğlu, 2019: 199-200).

Cezaları düzenleyen hukuk dalı olarak ceza hukukunun suçlara uygun gördüğü cezaların zaman içerisinde değişime uğradığı ve geçmişte uygulanmış birçok ağır cezanın zaman içerisinde önemli ölçüde hafiflediği görülmektedir. Özellikle insancıl olmayan müeyyideler konusunda toplumların gelişmesine bağlı olarak birçok yeniliğin olduğu söylenebilir (Arık, 1995: 3). Ceza müeyyidelerinin insancıl nitelikte değişim göstermesi, önemli ölçüde toplumların düşünce tarzı ve kültürel yapılarındaki olumlu değişimle ilgilidir. Özellikle Aydınlanma Dönemi'nde başlayan bu değişimin sonucunda geçmişteki birçok insanlık dışı uygulamanın günümüzde uygulamadan kalkması bunun bir kanıtı olarak kabul edilebilir (Rahimov, 2014a: 5-6). İnsana bakış açısının değişmesi ve insan değerinin artırılmasının bir sonucu olarak ölüm cezası ile ilgili düşünceler de değişmeye başlamış ve yaşam hakkını önceleyen bakış açısı ağırlık kazanmaya başlamıştır (Saygılı, 2019: 540; Akbulut, 2017: 27).

1.3. Ölüm Cezasının Tarihçesi

Ölüm cezasının tarihi oldukça eskilere dayanmasına karşın hukuksal niteliği ile ilgili olarak ilk yazılı kayıtların M.Ö. 2000'li yıllardaki Babil Kanunları'nda olduğu görülmektedir. Tarihsel gelişim sürecinde ölüm cezasının birçok toplumda oldukça yaygın olarak uygulanan bir ceza olduğu görülürken ölüm cezasının caydırıcılığı, adli hata içermesinin sonuçları, yaşama hakkının ihlali gibi konuların ciddi bir şekilde tartışılması Aydınlanma Dönemi ile başlamıştır (Çiftçioğlu, 2012: 154). Bu konuda öncü rolün Beccaria'ya ait olduğu görülmektedir.

⁴Cezanın amaçları konusunda geliştirilmiş teorilere yönelik kapsamlı bir değerlendirme için bakınız: Centel, 2001.

Beccaria'nın açtığı yoldaki gelişmeler sonucunda ölüm cezası oldukça tartışılan bir ceza halini almış ve zaman içerisinde birçok ülkede kaldırılmıştır (Çiftçioğlu, 2012: 155; Katırcıgil, 2017).

1.3.1. Ölüm Cezası Hakkında Beccaria'nın Düşünceleri

Beccaria'ya göre cezalar barbar olamaz ve bir yargıç önüne gelen suçlamayı bir kıyasa tabi tutarak, ya eylemi aklamalı ya da faili yükümlü kılmalıdır. Ancak bu yargılamada yasal yorumun yerine insan zihnine üşüşen karmakarışık kavramların yarattığı puslu ve belirsiz havanın, insan yaradılışının ve o anki ruh durumunun ve ruhsal taşkınlığın yargısal hükme etki etmeyeceğinin bir garantisi yoktur. Tarih böylesi durumların çok sayıda kurbanının olduğunu göstermektedir. Hatta aynı suça başka mahkemelerin başka cezalar uygun gördüğü sık görülen bir durumdur. Dolayısıyla cezalandırmada yorumlamanın aldaticılığına karşı kişilerin korunması önemli bir yargılama sorunudur (Beccaria, 2016: 32, 37-38). Beccaria burada açık bir şekilde insan doğasındaki kusurluluğa dikkat çekerken suçluya atfedilen kusurların farklı türlerinin yasayı uygulayanlarda da olabileceğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Beccaria'nın işaret ettiği bu tehlikenin potansiyel sonuçlarını daha baştan önlemek için cezalar ve cezalandırma biçimlerinin, insan doğasındaki kusurların adalete gölge düşürmesine izin vermeyecek şekilde tesis edilmesi gereklidir.

Beccaria cezaların amacını aşağıdaki cümlelerle ifade etmektedir (Beccaria, 2016: 69-70);

Ne duyarlı bir varlık olan insanı üzüp bunaltırmaktır ne de daha önce işlenmiş olan bir suç işlenmemişçesine yadsımak, yok saymaktır. [...]. O halde, cezaların amacı, suçlunun kendi yurttaşlarına karşı zarar vermelerini engellemekten ve başkalarının benzer eylemlerde bulunmalarını önlemekten başka bir şey değildir. Bu nedenlerle söz konusu cezaların oranları ve onların uygulanma yöntemleri öyle seçilmelidir ki, bunlar insanların ruhları, zihinleri üzerinde pek çok kalıcı, ama suçlunun bedeni üzerinde en az üzücü iz bırakacak biçimde olsunlar.

Bir ölçülülük gerektiğine dikkat çeken düşünür, cezaların insanın hassas ruhunda yaralar açacak türden olmasına karşı gelirken cezanın yapıcı bir işlevinin olması gerektiğini belirtmektedir. Centel (2001) de cezanın amaçlarını ve uygulanmasını ele alırken cezayı toplumun varlığı için bir zorunluluk olarak görmekte ancak sonuçlarının uygulanan kişi üzerindeki sakıncalı etkileri dolayısıyla cezaların ölçülü olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca cezaların suçluyu ıslah ettiği ve yeniden sosyalleştirdiği görüşünün bir varsayım olduğunu belirten Centel, cezanın tek başına özel bir önleme amacının olamayacağını, karma teorinin ileri sürdüğü gibi kefarete, genel önleme ve özel önleme olduğunu dile getirmektedir.

İnsan onurunu merkezi bir kavram olarak felsefesine dâhil eden Beccaria, işkence başta olmak üzere insan onurunu çiğneyen her türlü eyleme karşı gelmektedir. Yargılama

süreçlerindeki işkenceye ise bir insan ya suçludur ya suçsuzdur, yasal hüküm oluşmadıkça cezaların en ağırlarından birisi olan işkence yapmaya kamusal gücün kötüye kullanılması diyerek net bir şekilde karşı çıkmaktadır. Cezalandırmanın suç işleyenlere özgü bir barbarlığa dönüşme tehlikesine sıklıkla değinen Beccaria, muğlaklaşmış suçların suçlusunun ortaya çıkarılması için kamu otoritesince ortaya konulan acımasızlıkları bir barbarlık olarak tanımlarken, “Zira, daha önce işlenmiş ve artık sonuçlarını giderme/onarma çaresi kalmamış bir suç/bir kötülüğü, siyasal bir toplum, bir devlet, olsa olsa cezadan kurtulma umuduyla benzer suçları işlemeye insanları özendirilmemek gerektiği için cezalandırabilir.” demektedir (Beccaria, 2016: 86-87). O’nun bu ifadeleri, cezalandırmada yararlı bir amacın güdülmesi gerektiği fikrinde olduğunu göstermektedir. Kısacası bir cezalandırma fiili; suçun sonuçlarını gidermekten, onarmak ya da ortadan kaldırmaktan acizse gereksizdir. Böyle bir cezalandırmayı yönetimler ancak başkalarına ders olsun diye tercih etmektedirler.

Beccaria, cezalandırmanın belirli ilkelerinin olması gerektiği hususunda düşüncelerini açıklarken cezaların çabucak verilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bir suç ile cezası birbiri ile zamansal olarak ne kadar bitişikse insanların kafasında da o denli iz bırakacaktır. Böyle olduğu takdirde ceza ile suç arasındaki nedensellik de korunmuş olacaktır (Beccaria, 2016: 102). Beccaria’nın bu görüşünden hareketle suçun gerçekleşme tarihinden çok uzun zaman sonraları infazı gerçekleştirilen bazı cezaların işlevini yitirmiş olacağını söylemek mümkündür. Özellikle ölüm cezalarının hüküm verildikten yıllar sonra infaz edilmesi sık rastlanılan bir durumdur ve esasında hükmün infazı sırasında infazın yapıcı, inşa edici bir tarafı kalmamıştır.

Beccaria, ölüm cezası hakkındaki düşüncelerini açıklamaya başlarken “*Kendi benzerlerini öldürmeleri, boğazlamaları nasıl bir hak olabiliyor ki, insanlar bunu ellerinde tutabiliyorlar?*” ifadelerini kullanmaktadır (Beccaria, 2016: 135). Beccaria, ölüm cezası ile ilgili görüşlerini ortaya koyarken öncelikle ilk bakışta insana doğru gibi gelen delilleri tek tek ele almış ve hepsini çürüterek ölüm cezasına karşı çıkmıştır. O’nun döneminde, ölüm cezası toplumun hissiyatına tercüman olan bir cezadır ancak o bundan ziyade ölüm cezasının iyi teşkilatlanmış bir devlette ne derece ilkel ve zalim durduğuna dikkat çekmiştir. O’na göre iyi teşkilatlanmış ve iyi yönetilen bir devlette ölüm cezası hakikaten faydalı ve adil bir ceza biçimi değildir (Demirel, 1955: 155-156).

Beccaria, eserinin birçok yerinde suçu ve insana yönelik yok edici eylemleri, sosyal sözleşmeye giden yolun başındaki ilkel doğa durumundaki vahşi insanın kendine hak gördüğü bir ilkelik olarak tasvir etmektedir. Dolayısıyla yasaların insan yaşamını sonlandırma yönündeki tutumunu bu ilkeliliğin yasalara bürünmüş hali olarak gördüğünü söylemek

mümkündür. Zaten sık sık şiddete dayalı eylemleri, işkenceyi ve cezalandırma usullerini ilkel çağların barbar yönetimlerinin insanoğluna bir mirası olarak tarif etmektedir. Dolayısıyla Beccaria'nın ölüm cezası konusunda egemenlik hakkını elinde tutanları barbarlaşmakla itham ettiğini söylemek mümkündür.

Beccaria, ölüm cezasını ilkelliğe atıf yaparak açıklasa da O'na göre asıl önemli olan egemenliğin yaşama hakkını içermeyişi, egemenliğin böyle bir hakkının hiçbir şekilde olmayışıdır. Çünkü sosyal sözleşme ile ortaya çıkan (ussal ve yasal) egemenlik, öz olarak bireylerin özel özgürlüklerinin bir toplamıdır. Bu sözleşme ve egemenlik inşası sırasında hiç kimsenin bir başkasına kendisini öldürme hakkı vermesi akla uygun değildir. Sözleşmede böyle bir hak devri kesinlikle söz konusu değildir. Yaşama hakkı, bütün hakların ve değerlerin en yücüsü, en büyüğüdür ve insan özgürlüğünün küçük bir özverisi ile inşa edilmiş olan egemenliğin içine sığdırılmaz, onun bir nesnesi haline getirilemez. Eğer ki bir başkasına ya da topluma birini öldürme hakkı tanınıyorsa kişinin kendisine de kendini öldürme hakkı verilmelidir. Kişinin kendi sahip olmadığı bir hakkı başkasına ya da topluma devretmesi de bu nedenle mümkün değildir (Beccaria, 2016: 135-136). Hobbes'un sosyal sözleşmesine göre inşa edilmiş bir toplumu esas alan Beccaria, devredilen hakların sınırlı olduğuna dikkat çekerken büyük saygı duymasına karşın Rousseau'nun sosyal sözleşmesinde yer alan cezalandırmayı kesin bir şekilde reddetmektedir (Demirel, 1955: 156).

1.3.2. Eski/Antik Çağlarda Ölüm Cezası

Ceza hukukunun ortaya çıktığı ilk dönemlerde birçok davranışın suç olarak görüldüğü ve bunlara çeşitli cezalar verildiği görülmektedir. Ölüm cezası bunlardan en ağırı olup suda boğmak, diri diri boğmak, kazanda kaynatmak, fırına atmak, yırtıcı hayvanlara parçalamak gibi birçok türünün olduğu görülmektedir (Arık, 1995: 9-10).

Mezopotamya uygarlıkları birçok alanda olduğu gibi suç ve ceza kavramlarına ilişkin ilk yazılı örneklerin görüldüğü uygarlıklardır. Başta Sümerler olmak üzere Babil, Akad ve diğer Mezopotamya kültürlerinde ölüm cezasının olduğu ve bu cezanın büyük ölçüde tanrı figürü ile ilişkili suçlara verildiği görülmektedir. Bunun yanında cinsel içerikli çeşitli suçlara da ölüm cezalarının verildiği görülmektedir. Mezopotamya kültürlerinden günümüze ulaşan en önemli hukuk kayıtlarından birisi olan Hammurabi Kanunları, cezayı devletin vereceğini belirtmekte ve birçok suç çeşidi sayarken tapınak ve krala ait bir şeyi çalmak, köle ve çocuk kaçırma, kız ve kadınların ırzına geçme suçlarının cezasının ölüm olduğunu yazmaktadır. Bu dönemde kısas uygulaması da başlamış olup ölüm cezasının infaz şekilleri olarak asma, ateşte yakma ya da

nehre atma, canlı gömme, çarmıha germe, kazığa oturtma öne çıkmaktadır. Babillilerden sonra gelen Akadlar da benzer cezaları uygulamış, Mezopotamya kültürlerinden etkilenmiş olan Hititlerde de çeşitli suçlara ölüm cezası verilmiştir. Bu kültürlerde kölelere verilen cezaların daha ağır olması ortak bir özellik olarak öne çıkmaktadır (Selçuk, 2015: 1028-1032; Maşalı, 2007: 34, 40-43).

Antik dönemlerin bir diğer önemli medeniyeti olan Mısırlılarda suçları ve cezaları belirleme yetkisi devlete ait olup sözden dönme, iftira, yalancı tanıklık gibi suçların cezası ölüm olup infaz şekilleri olarak boğma, ateşte yakma öne çıkmaktadır. İslam öncesi dönemde Araplarda adam öldürmenin cezası ölüm cezası olup kısas uygulanırdı. İran'da ise Zerdüştlük dini, hukuk kurallarının temeli olup dine ve devlete karşı işlenen suçlara cezası ölüm cezası verilirken bu cezalar taşlanarak öldürülme (recm), çarmıha germe şeklinde infaz edilmiştir (Selçuk, 2015: 1032-1033).

Kast sisteminin egemen olduğu Eski Hint kültürlerinde ölüm cezasının yaygın olduğu ve suçun üst tabakadan birine karşı işlenmesi halinde cezaların daha ağır olduğu görülmektedir. Ölüm cezasının uygulandığı suçlara bakıldığında zaman kasten birini öldürme, üst kasttan biriyle zinada bulunmak, devlete ve krala karşı gelmek suçları öne çıkmaktadır. Ölüm cezasının uygulanma şekli olarak fillere ezdirme, köpeklere parçalatma, kazığa çakma, boynu vurma, parçalama, suda boğma yöntemleri öne çıkmaktadır. Dünyanın en eski medeniyetlerinden birisi olan Çin'de cezalar diğer eski kültürlerden farklı olarak hiçbir zaman tanrı figürü ile ilişkili olmamıştır. Suçlar ve cezalar duruma göre kişisel ve kolektif esaslı düzenlenmiştir. Öldürme suçuna ölüm cezası verilirken diğer ağır suçlara çeşitli cezalar öngörülmüştür. Çin kültürünün etkili olduğu Japonlarda suçların ağır ve hafif suçlar olarak ikiye ayrıldığı özellikle imparatora yönelik suçların ölümle cezalandırıldığı görülmektedir (Selçuk, 2015: 1036-1038).

Roma Hukuku, birçok açıdan Yahudi Hukuku'ndan etkilenmiş olup bazı suç ve cezaların önemli benzerliğinin olduğu görülmektedir. Yahudilikte birinin bir kişiyi bağlayarak aklıktan ölmesine sebep olmasına ölüm cezası tatbik edilmemesine benzer şekilde Roma Hukuku'nda bir köleyi aç bırakarak ölümüne sebep olmak ölüm cezasına tabi değildir (Aydın, 2019: 45-46). Sınıflara dayalı bir yönetim ve toplum yapısı olan Roma'da birçok farklı suçta ölüm cezasının verildiği görülmektedir. Roma'nın ilk yazılı hukuk belgelerinden birisi olan M.Ö. 451 tarihli On İki Tablet Kanunları'nda gece karanlığında sürüsünü başkasının tarlası üzerinde otlatan kişinin bile asılarak öldürüleceği yazmaktadır. Başka bir maddede ise ahır veya ağıl öbeğini yakana da diri diri yakılma cezasının verildiği görülmektedir. Aynı kanunun başka bir maddesinde ise bir başkasının ekinine büyü yapanın ölene kadar dövüleceği belirtilmektedir.

Tamamı tarımsal faaliyetlerle ilgili olan bu suçların yanında başka suçlara da ölüm cezası verildiği, suçların bazılarının collesium denilen eğlence yerlerinde dövüştürülen gladyatörlerle dövülmeye zorlandığı bilinmektedir. Bu ilk düzenlemelerden sonraki dönemlerde çıkarılan kanunlarda devlete karşı işlenen suçlar, bakire kalması gereken rahibelerin iffetsizlik etmesi gibi suçların da ölüm cezasıyla cezalandırıldığı görülmektedir (Karakoç, 2016: 508-513).

1.3.3. Dinler Açısından Ölüm Cezası

Yahudilikte sadece Yahudilere karşı işlenen suçlar cezalandırılmaktadır. Bu nedenle bir yabancıyı öldürmenin suç olmadığı Yahudi Hukuku'nda cezalandırma yetkisi devlete aittir. Yahudilik, insana özgü öç alma ve diyeti yasaklamış ancak ölenin yakınlarının suçluyu izleyerek öldürmesine izin verilmiştir. Bunun yanında Yahudilikte suç ve ceza kişisel olup suçlunun yakınlarına ceza yüklenmesi yasaklanmıştır (Selçuk, 2015: 1034-1035; Yaman, 2016: 347-348). İdam cezasının din kaynaklı hukuka göre uygulandığı ilk toplumlardan birisi olan Yahudilerde taşlama (recm), yakma, boyun vurma, boğma gibi yöntemlerin olduğu görülmektedir (Yiğitoğlu ve Göreğen, 2018: 834-836; Maşalı, 2007: 40-43).

Yahudiliğin dini kaynakları olan Tevrat ve Talmud'da çeşitli ayetlerde belirtilen günahlara ve suçlara karşı öldürme cezasının uygulandığı görülmektedir. Yahudi geleneğinde verilen ölüm cezalarına ilişkin suçlara bakıldığı zaman öldürme, zina, çocuklara yönelik bazı suçlar, ensest ilişkiler gibi suçların ön plana çıktığı görülmektedir. Birini öldürme suçunun dışındaki suçların önemli bir kısmı cinsellikle ilgili suçlar olup bu suçlara yönelik verilen ölüm cezalarının suçun türüne göre farklı yöntemlerle infaz edildiği görülmektedir. Ayrıca dinden çıkma, sahte peygamberlik, putperestlik gibi suçlara da ölüm cezalarının verildiği görülmektedir (Yetkin, 2015: 39-43; Maşalı, 2007: 40-43). Yahudi Hukuku'nda zina ile ilgili çok sayıda suçun düzenlendiği dikkat çekmektedir. Bu suçların şeref kavramı etrafında tesis edildiği ve cezasının da genellikle recmedilerek öldürülmek olduğu görülmektedir (Yaman, 2016: 350-351).

Hristiyanlık ile ölüm cezası kavramları yan yana anılınca ilk akla gelen kilisenin yargılama gücünü ele geçirerek kurduğu Engizisyon'un tarihte bıraktığı izlerdir (Yılmaz, 2017: 22). Kilise'nin öğretilerini korumakla görevli Engizisyon Mahkemeleri bu konuda en fazla cezayı verip infaz etmiş kurum olarak öne çıkmaktadır. Katolik Mezhebi açısından sapkın (heretik) görülen hemen herkesin ölümüne hükmeden Engizisyon eliyle Ortaçağ boyunca Avrupa'da binlerce insan öldürülmüştür. Özellikle cadılık suçlamasıyla çoğu da yakılarak öldürülenler bu konuda başı çekmektedir. Engizisyon'un bireysel suçlara verdiği cezaların

yanında Catharlar Tarikatı ve 1308 yılından itibaren Tapınak Şövalyeleri başta olmak üzere çeşitli mezheplerin bütün üyelerine yönelik olarak ölüm fermanı verdiği de görülmektedir (Demirkent, 2017; Aksan, 2013: 366). Cadılık suçlamasıyla yakılarak öldürülen insanların neredeyse tamamı şifacılık, şamanlık ve benzeri şeylerle uğraşan kadınlardır. “Cadı Avı” olarak bilinen bu tarihsel olgu, özünde kadınlara karşı kitlesel bir katliam olup tarih boyunca kadınlara yönelik şiddetin en görünür hale gelmiş uygulamalarından birisidir (Aksan, 2013: 366-367). Engizisyon Mahkemeleri tarafından 1480-1488 arasında 96.500 kişinin ölüm cezasına çarptırıldığı daha sonra 1808 tarihine kadar ateşte yakılan 40 bin civarındaki insanla birlikte bu rakamın toplamda 300 bine ulaştığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2017: 22-23).

Son bin yıllık süreçte Türklerin örf, adet ve hukuk sistemine etki eden en önemli inanç sistemi İslam olduğu için İslam Hukuku’nun ölüm cezasına bakışına ayrıca değinmekte yarar vardır.

İslam Hukuku’nda suç kavramı Arapçadaki cerîme sözcüğü ile ifade edilmiş olup sözlük anlamı olarak kesmek, elde etmek/kazanmak anlamlarına gelmektedir. İslam kaynaklarında ise mala ve cana karşı işlenen fiilleri ifade etmektedir (Akalin, 2013: 51-52). Ceza kelimesi ise karşılık anlamına gelmektedir. Ancak bu karşılık sadece kötülüklerin ya da yasaklanmış olanların değil iyiliklerin de karşılığıdır. Dolayısıyla ceza kelimesi iyi ve kötü şeylerin karşılığı olmak üzere iki yönlüdür (Kılıçarslan, 2018: 317).

İslam Hukuku’nda suç ve cezaları tanımlayan ve müeyyideye bağlayan kurallar; ayetler, sünnet, icma ve kıyas hükümleri olmak üzere dört çeşittir. İslam Hukuku’nda suçlar 3 kısma ayrılmaktadır. Birinci kısım suçlar kişi haklarına karşı işlenen birini öldürme, yaralama gibi suçlardır. İkinci kısım suçlar Allah’a karşı işlenen suçları oluştururken üçüncü kısım suçlar ise cezasının takdiri hakime bırakılmış suçlardır. Kişiye karşı işlenen suçlarda öldürme suçu ayrı bir yer tutmakta olup katlin beş çeşidi cerhin ise dört çeşidi vardır⁵. Katlin çeşitleri bilerek isteyerek, kasıt benzeriyle, hata ile hataya benzer fiil ile ve teşebbüs yoluyla katl şeklindedir. Cerh ise dört çeşit olup bunlar sırasıyla bilerek isteyerek cerh, hata ile cerh, hata hükmünde cerh ve teşebbüsen cerh şeklindedir (Akbulut, 2003: 167-168; Köroğlu, 2015: 215; Kılıçarslan, 2018: 318-319).

İslam Ceza Hukuku açısından fıkıhçılar suçlar gibi cezaları da üç kısımda incelemişlerdir. Bunlar had, kısas ve diyet ile ta‘zîr cezalarıdır (Köroğlu, 2015: 215; Akalin, 2013: 53). Ta‘zir cezaları uygulanması hakimin takdirine bırakılmış cezalar olup had, kısas ve diyet cezalarının

⁵Bu sınıflama Hanefi Mezhebi’ne göre olup diğer mezheplerin yaklaşımları ile ilgili detaylara girilmemiştir.

dışında kalan cezalardır (Köroğlu, 2015, 2016; Yakut, 2006: 26). Tazir suçları, cezası hakim tarafından takdir edilen suçlar iken had ve kısas cezası gerektiren suçlarda cezayı seçme, ceza miktarını belirleme hakkı hakime bırakılmamıştır. Bu suçlar cezası önceden belirlenmiş suçlardır. Had cezasında af söz konusu değilken kısas cezasında ise hak sahibinin af hakkı vardır (Yakut, 2006: 26).

İslam Hukuku'nda ölüm cezası, kişi haklarına karşı işlenmiş suçların cezaları kapsamında ele alınmaktadır. Kişiye karşı işlenmiş suçların cezaları, hakkı ademiye (kişi hakları) niteliğinde olup kısas ve diyet olmak üzere iki ana çeşidi vardır. Kısas, işlenen suça aynıyla mukabele edilmesi iken diyet ise cezanın mal ile ödenmesi şeklindedir. İslam Hukuku'nda kısas konusu geniş kapsamlı bir konu olup fıkıhçıların bu konuda geniş açıklamalar yaptığı görülmektedir. Kısas, aynı şekilde ödeşme olup suçun niteliğine ve işleyenin kastına göre ödeşme şekilleri vardır. Kısasın uygulanabilme koşullarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (Akbulut, 2003: 170-171):

- Fiilin bilerek ve isteyerek işlenmiş olması,
- Failin ergin ve mümeyyiz olması,
- Öldürülenin hayatının şeriat tarafından sürekli olarak korunmuş olması,
- Öldürenin fūrū', ölenin kölesi ya da fūrūnun kölesi olmaması gerekmektedir.

İslam Hukuku'nda ölüm cezasının ana dayanağı ayetler olup bu konuda nazil olmuş ayetler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Armağan, 2006: 97-98; Kılıçarslan, 2018: 320):

“Ey iman edenler, öldürülenler konusunda size kısas farz kılındı.” (Bakara Suresi, 178),

“Savaş (veya kısas icrası gibi) haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Haksız yere öldürülenlerin velisine, (hakkını alması için) yetki tanıdık. O da artık öldürmekte ileri gitmesin.” (İsra Suresi, 33),

“Tevratta onlara cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşı ödeşme yazdık. Ama kim hakkından vazgeçerse bu onun günahlarına keffaret olur.” (Maide Suresi, 45),

“Kim bir canı, bir can mukabilinde veya yeryüzünde bir fesad çıkarmaktan dolayı olmayarak (haksız yere) öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa bütün insanları diriltmiş gibi olur.” (Maide Suresi, 32),

Kur'an-ı Kerim'in yanında İslam peygamberi Hz. Muhammed'in de ümmetine emir ve yasaklarının olduğu görülmektedir ki Hadis-i Şeriflerde şöyle buyrulmuştur (Armağan, 2006: 98; Akalın, 2013: 68; Kılıçarslan, 2018: 320-321):

“Kim kasden öldürürse bunun hükmü kısastır.”

“Şu üç şey dışında hiçbir müminin kanı helal olmaz. Zina eden evli kişi, cana karşı can ve dinini bırakıp cemaatten ayrılan.”

İslam Hukuku'nun ana kaynakları olan ayetlere bakıldığında zaman zaman insan öldürme suçuna karşı kısas cezasının uygun görüldüğü açık bir şekilde anlaşılmaktadır (Akalın, 2013: 53). İslam'da insan canı kutsaldır ve Allah, açık bir şekilde ayetle insan canını muhterem kıldığını belirtmiştir. Haksız yere birini öldürmenin cezası kısas olarak tayin edilmiş ancak kısasta hak sahibinin ileri gitmemesi de emredilmiştir. Genel olarak zina, hırâbe (yol kesme), bağı (isyan), irtidat (dinden dönme) ve kasten adam öldürme suçları için Kitap veya Sünnette ölüm cezasının öngörüldüğü, veliyyü'l-emr tarafından ölüm cezası ile cezalandırılmasına karar verilen suçların ise ta'zîr niteliği taşındığı görülmektedir. (Maşalı, 2011: 171)

İslam hukukunda ölüm cezası Arapça'da ukûbetü'l-katl / ukûbetü'l-i'dâm terkipleriyle ifade edilmesine karşın fıkıhta yer alışı genellikle ölüm cezasının infaz şekillerine verilen isimlerle olmuştur. Recm, salb veya kısas infaz usullerinin esas alındığı adlandırmalar olup infaz usullerinin esas alınmadığı adlandırmalarda ise katl yahut izhâku'r-rûh (canı bedenden ayırma) terimleri kullanılmıştır (Maşalı, 2007: 40-43).

İslam Hukuku açısından en tartışmalı konulardan birisi olan recm cezasının esasında İslam'ın ceza sistemi içerisinde olmadığı ancak sonradan bu uygulamanın İslam Hukuku'nun bir parçası haline getirildiği yönünde düşünceler vardır. Recm kelimesi Arapça r.c.m. kökünden türemiş ve çoğulu rücum olan bir kelimedir. Recm kelimesi “bir kimseyi öldürünceye kadar taşlama, taşa tutma, lanetleme, kovma, sövme, birinin namusuna iftira etme, kötü zanda bulunma” gibi anlamlara gelmektedir (Gökmenoğlu, 2003: 118; Karabulut, 2012: 91). Kelime anlamları farklı biçimlerde olan bu kelimenin fıkıhta ise “evli veya dul olan erkek veya kadının zina etmesi halinde mahkeme kararıyla umuma açık bir yerde ölünceye kadar taşlamak” anlamında kullanıldığı görülmektedir (Gökmenoğlu, 2003: 118). Recm konusunda İslam mezhepleri arasında farklı görüşler olduğu ancak hakim görüşün recmi onaylar yönünde olduğu görülmektedir. Birçok hadis kitabında recmin İslam peygamberi tarafından onaylandığını belirten hadisler rivayet edilirken Maiz bin Malik gibi bazı kişilerin doğrudan Hz. Muhammed'in içtihadıyla recmedilerek infaz edildiği belirtilmektedir (Karabulut, 2012: 92-94).

İslam Hukuku uygulamalarında zina etrafında yapılan recm tartışmalarında Nisa Suresi'nde yer alan ayetlerin esas alındığı, cezaların da önemli ölçüde bekar erkek ve evli kadın üzerinden ihdas edildiği görülmektedir. Ancak Kur'an-ı Kerim'in lafzında bu tip ayrımlar net olmayıp zina edenlere bir biçimde eziyetin uygun görüldüğü, tövbe edenlerin ise affedilmesinin

gerektiği yer almaktadır. Bu nedenle recm konusundaki yaklaşım ve uygulamaları İslam'ın özüne aykırı kabul edenler de vardır. Çünkü ayette açıkça yer almayan bir ceza, rivayeti tartışmalı hadislerle dayandırılarak İslam Hukuku'nun bir parçası haline getirilmekte, İslam'ın affediciliği, ayetle vurgu yapılan insanın değerliliği göz ardı edilmektedir (Gökmenoğlu, 2003: 120-125).

İslam Hukuku'nda birini öldürmenin bir diğer cezası ise diyettir. Diyet, kısas koşullarından birinin eksik olması ya da öldürülen kişinin yakınlarının kısastan vazgeçmesi durumunda uygulanan bir ceza türüdür. Diyet deve, gümüş veya altınla ödenir ve öldürmedeki kasta göre ödenecek diyetin miktarı azaltılır ya da artırılır. Diğer yandan kadının diyeti erkeğe uygulanan diyetin yarısı kadardır. Cezaların şahsiliği ilkesinin uygulanamadığı durumlarda ise âkile ve kasâme olarak adlandırılan ceza sistemleri devreye girmektedir (Akbulut, 2003: 173; Akalın, 2013: 53-54).

Ergin olmayan kişilerin vermiş oldukları zararların tazmini ve işlemiş oldukları suçların kapsamı Arap geleneğinde ve İslam Hukuku'nda ayrı bir meseledir. Akile olarak adlandırılan kavrama yüklenen tarihsel içerik kapsamında ele alınan bu durumda fail, tazminatla ve ceza ile yükümlü olan kişi yaşı küçük olan olmayıp onun nesebinin üst soylarıdır. Âkile sistemi, temelde bir yardımlaşma ve dayanışma sistemi olup ceza bakımından sorumluluğu olmayanların (deliler, çocuklar gibi) yol açtıkları zararların o kişinin kabilesi tarafından ortaklaşa karşılanması mantığına dayanmaktadır (Sağlam, 2011: 266-267).

İslam Hukuku'na dayanan Osmanlı Hukuk Sistemi'nde de ölüm cezasının çeşitli adlar altında yer aldığı görülmektedir. Cezalarla ilgili olarak yapılan tasniflere bakıldığında zaman had cezaları ile kıyas cezalarının yanında tazir cezalarının içerisinde de ölüm cezasına yer verildiği tespit edilmektedir. Gerek Kanuni Kanunnamesi gerekse başka yasal düzenlemeler içerisinde de ölüm cezasına yer verilmektedir (Avcı, 2016: 647-652, Maşalı, 2002: 148-161).

Osmanlı Hukuk Sistemi'nde devlet yönetimi ile ilgili olarak uygulanan bir ölüm cezası daha vardır. O da padişahlık iddiasıyla ayaklanmış olan şehzadelerin devlete başkaldırma, vatana ihanet anlamlarına gelen suç işlemiş sayılarak ölümle cezalandırılmalarıdır. Hatta Fatih Sultan Mehmet ile başlayan kardeş katli geleneğinin de bu kapsamda bir uygulama olduğu belirtilmektedir (Uğurlu ve Yılmaz, 2011: 965). Padişahların şer'i hukuk konusunu kadırlara bırakırken örfi hukuku gerektiğinde uyguladıkları ve devletin bekası için tehdit olarak gördükleri bu durumu ölüm cezası kapsamına alarak bizzat uyguladıkları görülmektedir (İbrahim, 2021: 125). Ancak Tanzimat ile başlayan Batılılaşma sürecinde Osmanlı Hukuk

Sistemi'nde önemli değişimler meydana gelmiştir. Bunun bir sonucu olarak Tanzimat Dönemi'nden itibaren mahkemelerce ölüm cezası verilmiş olmasına karşın infazın uygulanmadığı, Nizamiye Mahkemeleri'ndeki kararın temyizi için Şeriat Mahkemesi'nin de bunu onaylamasının zorunlu olduğu belirtilmektedir. 1858 tarihli Ceza Kanunu ile Osmanlı ceza hukukunda düalist bir yapı ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak hem bir temyiz problemi hem görev karmaşası ortaya çıkmış ve verilen kararlar uygulanamamıştır. Osmanlı'nın son dönemindeki uygulamanın bu ikili yapı nedeniyle uzun bir süre problemlili olduğunu söylemek mümkündür (Kılınç, 2011).

1.3.4. Eski Türklerde Ölüm Cezası

Eski Türklerde suç kavramı için yazık, yazuk gibi ifadelerin ceza kavramı içinse kıyın, kın, kıyuk gibi ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügat-it Türk isimli eserinde kıstur, kızgur, kızgut, kızıl gibi ceza adlarından bahsedildiği tespit edilmektedir (Arık, 1995: 5-6).

Eski Türklerde hangi suçlara hangi cezaların uygulandığına dair teferruatlı kaynakların olmadığı ancak Türkler hakkında Çinliler, Araplar ve çeşitli bilginlerin tuttuğu kayıtlara göre suçlarda devlete karşı, kişilere karşı, mala karşı işlenen suçlar gibi ayrımlar yapılmış, cezalar da suçun türüne göre uygulanmıştır. Ölüm cezasının da yaygın olarak uygulanan cezalar arasında olduğu görülürken bu cezanın cana karşı işlenen suçların yanında devlete karşı ve ırz-namusa karşı işlenen suçların birçoğunda çeşitli şekillerde uygulandığı görülmektedir (Arık, 1995).

2. Ölüm Cezası: Tanımı, Tarihi ve Günümüzdeki Durum

Ölüm cezası, yaşama hakkının devlet eliyle sonlandırılması olduğu için öncelikle yaşama hakkının tanımlanması gerekmektedir. Yaşama hakkıyla birlikte ölüm cezasının tanımlanması, ölüm cezasının tarih boyunca uygulanma şekilleri, günümüzde dünyadaki ve Türkiye'deki durumun ana hatları ile ortaya konulması önemlidir.

2.1. Ölüm Cezasının Tanımı

Yaşama hakkı, insanın fiziki ve biyolojik varlığını eksiksiz olarak sürdürebilmesi için gerekli olan sağlık ve bütünlük içinde doğması, moral-kültürel olarak gelişimini eksiksiz bir şekilde sürdürebilmesi ve hukuksal bir süje olarak da insan varlığının doğal nedenler dışında yok edilmemesini ifade etmektedir (Çiftçioğlu, 2012: 139-140). Yaşama hakkı, her insanın varlığa gelişiyile birlikte varlığının en önemli parçası olarak en doğal ve vazgeçilmez hakkıdır. Yaşama hakkı, kişi olmakla ilgili bir hak olup bunun ne zaman başladığı ile ilgili farklı görüşler

olsa da üzerinde mutabık kalınan temel husus, bu hakkın ihlal edilemeyeceğidir. Gerek Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve diğer evrensel nitelikli sözleşmeler yaşama hakkını en temel hak olarak tanımakta ve koruma altına almaktadır (Doğru, 2018: 2-8; Gören, 2006: 68-69).

Yaşama hakkı uluslararası belgelerle koruma altına alınmış olmasına karşın bu belgelerde açıkça tanımlanmış bir hak değildir. Yaşama hakkı, özü itibarıyla Doğal Hukuk ekolünün tanıdığı ancak Pozitif Hukuk uygulamalarının koruma altına aldığı bir haktır. Yaşama hakkının tanınması ve koruma altına alınması uzun bir tarihsel süreçte birçok deneyimin bir sonucudur. İnsanın sırf insan olması itibarıyla bu hakka sahip olduğuna ilişkin düşüncenin ortaya çıkışı ancak 1600'lü yıllarda olmuş ve birçok düşünür ve filozofun bu konudaki çabalarıyla hukuk sistemlerinde yerini bulmuştur (Çiftçioğlu, 2012: 139). Özellikle Sosyal Sözleşme Teorisi ile din devletinin yerine insan iradesine dayalı devlet ve hukuk sistemini öneren Hobbes, Locke, Rousseau gibi düşünürlerin bu konuda önemli bir rolü olmuştur. Ayrıca Aydınlanma Dönemi'nde Doğal Hukuk anlayışının yeniden öne çıkmasını sağlayan Hugo Grotius'un bu konuda ayrı bir yerinin olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Küçüktaşdemir, 2014: 60-61).

Ölüm cezası, işlenen suç nedeniyle devletin suçluyu öldürmeye karar vermesi olup ölüm cezasının infazı ise ölüm cezasını gerektiren suç dolayısıyla failin yaşamına devlet eliyle son verilmesidir. Ölüm cezası, hukuki olarak kasten adam öldürme yasağının tek istisnasını oluşturmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf ülkeler hukuk sistemlerinde ölüm cezası kaldırılmış olup Türkiye de bu ülkelerden birisidir (Doğru, 2018: 70).

Avrupa ülkelerinde ölüm cezasının kaldırılması bir anda gerçekleşmemiş olup önce 6. Protokol (1985) ile "barış zamanında işlenen suçlar bakımından" daha sonra ise 13. Protokol (2003) ile tümüyle kaldırılmıştır (Doğru, 2018: 70). Barış zamanında işlenen suçlar bakımından ifadesi, barışın bozulduğu yani savaş ve benzeri hallerde ölüm cezasının ülke hukukları tarafından uygulanacağı anlamına gelmektedir. Fakat daha sonra 13. Protokol ile bu istisnanın da kaldırılarak ölüm cezasının sözleşmeye taraf ülkeler için tümüyle yasaklandığı görülmektedir.

Ölüm cezası, birçok ülkede kaldırılmış ya da uzun zamandır uygulanmıyor olsa da Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde ölüm cezasının tamamen ortadan kalkması 13. Protokol ile olmuştur. 7 Mayıs 2018 tarihi itibarıyla Konsey üyesi 47 üye ülkeden 46'sı 6. Protokol'ü onaylamış ve bu ülkelerde yürürlüğe girmiştir. Rusya, 6. Protokol'ü imzalamış olmasına karşın henüz onaylamamıştır. Ölüm cezasını tamamen yasaklayan 13. Protokol'ü ise 47 üye ülkeden

44'ü onaylamış, Ermenistan imzaladığı halde henüz onaylamamış, Azerbaycan ve Rusya ise henüz imzalamamıştır. Dolayısıyla Rusya ve Ermenistan'da barış dışı koşullarda ölüm cezası henüz yürürlükte olan bir cezadır (Doğru, 2018: 70).

Ölüm cezasının infazı Batı Avrupa ülkelerinde daha önceleri kaldırılmış olup Rusya, Ukrayna gibi ülkelerde 1990'lı yıllarda infazların olduğu görülmektedir. En son infazların Türkiye'de 25 Ekim 1984'te, Ukrayna'da 1997'de ve Rusya'da 1996'da olduğu bu tarihlerden sonra ölüm cezası infazının olmadığı görülmektedir. Öte yandan Türkiye ölüm cezasını ve ölüm cezasının infazını 2004 yılında yasalardan çıkarmıştır. Ölüm cezası, 2004 yılında 5170 sayılı kanun ile Anayasa'dan, 5218 sayılı kanun ile de ceza kanunlarından tamamen çıkarılmıştır (Doğru, 2018: 70-71).

2.2. Dünyada Ölüm Cezası ile İlgili Mevcut Durum

Uluslararası Af Örgütü (International Amnesty)'ne göre 2018 yılında 690, 2019 yılında ise 657 ölüm cezası infazı gerçekleştirilmiştir. Son 10 yıllık süreç dikkate alındığında son birkaç yıl içerisinde bir düşme gözlenmektedir. Ancak Çin'deki infazların sayısı tam olarak bilinmemekte ve bu istatistiklere dahil edilmemektedir. Öte yandan Mısır, Japonya, Singapur'da infaz sayısı önemli ölçüde azalırken (bu ülkelerdeki toplam infaz sayısı 2018'den 2019'a 71'den 39'a düşmüştür) Irak, Suudi Arabistan, Güney Sudan ve Yemen'de ise infaz sayıları önemli ölçüde artmıştır. İran, Irak ve Suudi Arabistan'daki infazlar, 2019'daki kayıtlı infazların tek başına %81'den fazlasını oluşturmaktadır. Bu artışların çok önemli bir kısmı ise bu ülkelerdeki mezhepsel farklılığı olan muhaliflere yönelik infazlardan kaynaklanmaktadır (International Amnesty, 2020: 8). Bu bilgi ve istatistikler, siyasal istikrarın olmadığı ülkelerde ölüm cezasının daha yaygın olduğunu göstermektedir. Verilen cezaların ve uygulanan infazların da neredeyse tamamı muhalif karakterdeki mahkumlara yöneliktir. Özellikle Irak'taki artışların % 90'dan fazlası bu durumdan kaynaklanmaktadır.

Modern demokrasiler içerisinde ölüm cezasının en fazla uygulandığı ülkelerden birisi olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'inde durum biraz farklıdır. Çünkü federal hükümetle eyalet mahkemelerinin idam cezası konusundaki tutumları farklılık göstermektedir. Federal Hükümet, 1972 yılındaki Furman v. Georgia Kararı'ndan 1976 yılındaki Gregg-Georgia Kararı'na kadar ölüm cezasının sınırlı koşullar altında anayasaya uygun olduğuna karar vermiştir. 1976 yılından 30 Kasım 2020'ye kadar Federal Hükümet 8'i 2020 yılında olmak üzere toplamda 11 ölüm cezasını infaz etmiştir. Bunun yanında ABD ordu yargısında ölüm cezası bir seçenek olarak mevcut olmasına karşın 1961 yılından günümüze kadar hiçbir infaz

gerçekleştirilmemiştir. Fakat eyaletler bazında ele alındığında durum daha farklı ve karmaşıktır. Eyaletlerde 1976'daki Gregg-Georgia Kararı'ndan 30 Kasım 2020'ye kadar 1.516 kişi infaz edilmiştir. Bunun yanında 29 eyalette toplamda 2500'den fazla ölüm cezası mahkumu hapishanelerde ölüm hücresinde yaşamaktadır (Congressional Research Service, 2020: 1).

ABD'de her eyaletin kendi anayasası ve bağımsız mahkemesi olduğu için ölüm cezası verme yetkisi de eyalet mahkemelerindedir. Bu nedenle birçok eyalette ölüm cezası yasalardan çıkarılmış olmasına karşın henüz 31 eyalette ölüm cezasının verildiği ve infaz edildiği görülmektedir. Ancak son yıllardaki eğilim, eyalet mahkemelerinin bu cezayı uygulamaktan kaçınma yönünde olup eyalet valilerinin de ölüm cezası mahkumlarının cezalarını müebbet hapse çevirme yönünde hareket ettiği görülmektedir. ABD'de 2020 yılında sadece 7 eyalette 14 mahkumun ölüm cezasına çarptırıldığı, bu sayının 1972'deki Furman v. Georgia Kararı'ndan günümüze kadar geçen sürede verilen en az sayıdaki ölüm cezası hükmü olduğu görülmektedir. Bunun yanında ölüm cezalarının uygulandığı 19 eyalette ise 2020 yılında 91 mahkumun ölüm cezası infaz edilmeyerek çeşitli yollarla ölüm cezası kapsamından çıkarılmıştır (Snell, 2021: 2).

Beccaria'nın cezaların barbarlığa varan doğasına ilişkin eleştirilerini günümüzde ABD'deki ölüm cezası uygulamaları ile ilgili tartışmalarda görmek mümkündür. Kaliforniya Yüksek Mahkemesi bu konuda 1972'de yaptığı bir içtihadta, ölüm cezasının zalim ve olağandışı ceza yasağını ihlal ettiğini belirtmiştir. Aynı yılın Haziran ayında ise Amerika Birleşik Devletleri Yüksek Mahkemesi, Furman v. Georgia davasında⁶ ölüm cezasının zalim ve olağandışı ceza yasağını ihlal ettiğine karar vermiştir. Bu konuda Yargıç Potter'ın "ölüm cezası, yıldırım çarpmasının zalim ve olağandışı oluşu gibi zalim ve olağandışıdır" mealindeki açıklaması da dikkat çekicidir (McComb, 2021: 5).

Ölüm cezaları, hükmün uygulanması bakımından günümüzde en önemli sorunların yaşandığı cezalardan birisidir. ABD'de en fazla ölüm cezası hükmünün verildiği eyaletlerden birisi olan California'da ölüm cezalarının işlevsiz yönetimi, tahammül edilemez boyutlara ulaşan bir keyfiliğe yol açmış durumdadır. Bunun yanında sistemik gecikmeler görülmekte ve ölüm cezalarının verilme sürecinde rasyonaliteden uzaklaşmaktadır (McComb, 2021: 61-62).

⁶Amerikan Yüksek Mahkemesi'nin 5'e 4 çoğunlukla aldığı bir ölüm cezası kararı olup, ABD'deki tüm ölüm cezalarını geçersiz kılan bir karar niteliğindedir. İnfazı beklenen kararlar için de genel bir moratoryum durumu yaratmış ancak 1976 yılında Gregg v. Georgia davasındaki kararla ölüm cezaları yeniden uygulanmaya başlamıştır.

Beccaria'nın cezalandırmada yorumlamanın aldatıcılığına karşı kişilerin korunması önemli bir yargılama sorunudur (Beccaria, 2016: 37-38) derken kastettiği tehlike tam olarak budur.

Hukuk sistemlerine ilişkin yapının ve olası kusurların ölüm cezası ile ilgili nelere yol açabileceği konusunda Uluslararası Af Örgütü'nün 2019 yılındaki bazı örnek kararlarla ilgili aşağıdaki derlemesi önemli bir ipucu niteliğindedir (Amnesty International, 2020: 12-13);

- ✓ İran'da en az 13 kamuya açık infaz,
- ✓ İran'da 4, Suudi Arabistan'da 1 ve Güney Sudan'da 1 olmak üzere en az 6 kişi 18 yaşından küçükken işlenen suçlardan dolayı idam edilmiştir;
- ✓ Japonya, Maldivler, Pakistan ve ABD dahil olmak üzere birçok ülkede zihinsel özürlü veya zihinsel engelli kişiler ölüm cezasına çarptırılmıştır,
- ✓ Bahreyn, Bangladeş, Çin, Mısır, İran, Irak, Malezya, Pakistan, Suudi Arabistan, Singapur, Vietnam ve Yemen dahil olmak üzere birçok ülkede uluslararası adil yargılanma standartlarını karşılamayan yargılamalar sonrasında ölüm cezaları verilmiştir,
- ✓ Bahreyn, Mısır, İran ve Suudi Arabistan'da işkence veya diğer kötü muamele yoluyla alınmış olabilecek “itiraflar” insanları mahkum etmek ve ölüme mahkum etmek için kullanılmıştır,
- ✓ Bangladeş ve Lübnan'da sanık hazır bulunmadan (gıyaben) ölüm cezaları verilmiştir.
- ✓ Mısır ve Pakistan'da askeri mahkemeler sivilleri ölüme mahkum etmiştir.
- ✓ Bazı ülkelerde ölüm cezası, kasten öldürme içermeyen ve dolayısıyla uluslararası hukukta “en ciddi suçlar” eşliğini karşılamayan suçlar için kullanılmıştır.
- ✓ Uyuşturucuyla ilgili suçlar: Çin (+), İran (30), Suudi Arabistan (84) ve Singapur (2) olmak üzere 4 ülkede en az 118 infazın gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Çin'de yolsuzluk gibi ekonomik suçlar, Pakistan'da küfür ve peygambere hakaret suçları için Mısır, İran ve Suudi Arabistan'da tecavüz için idam cezaları verilmiştir.
- ✓ Pakistan, Suudi Arabistan'da farklı şekillerde “ihamet”, “ulusal güvenliğe karşı eylemler”, yabancı bir oluşumla “iş birliği”, “casusluk”, “liderin politikalarını sorgulama”, “isyan hareketine ve terörizme” katılma, “hükümete karşı silahlı isyan” ve diğer “devlete karşı suçlar” can kaybına yol açsın açmasının ölüm cezası ile cezalandırılmıştır.

Uluslararası Af Örgütü'nün (Amnesty International) tuttuğu kayıtlara göre 2020 yılı sonu itibarıyla 108 ülke⁷ tamamen ölüm cezasını kaldırmış olmasına karşın aynı yıl içinde toplam 483 kişinin çoğunluğu Çin ve İran'da olmak üzere ölüm cezası infaz edilmiş durumdadır. Bunun yanında özellikle Çin'in infaz rakamlarını beyan etmediği ve bu nedenle ölüm cezası infazlarının bilinen sayının çok daha üzerinde olduğu belirtilmektedir. Günümüzde ölüm cezasının infazı sırasında kafa kesme, asma, elektrikle infaz, iğne ile infaz ve ateş ederek infaz

⁷Cornell Law School'un yayınladığı listeye göre 109 ülke (Cornell Law School, 2021). Malawi, Benin, Kongo-Brazzaville'nin henüz mevzuat düzenleme aşamasında olması bu konudaki rakamların uyumsuzluğunun kaynağı olabilir.

etme yöntemlerinin en çok kullanılan yöntemler olduğu görülmektedir (Amnesty International, 2021).

Dünya genelinde gerçekleştirilen infazların ülkelere göre dağılımına bakıldığı zaman despotik yönetimlerle iç savaşların olduğu ülkelerin öne çıktığı görülmektedir. Ancak modern dünyanın en önemli parçalarından birisi olan Japonya'nın da 21 Aralık 2021'de üç idam mahkumunu infaz ederek bu ülkeler arasına dahil olduğu görülmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün mevcut ölüm cezaları için moratoryum istediği ve ölüm cezasının Japonya yasalarından tamamen çıkarılmasını istediği bir zamanda hükümetin uluslararası çevrelerden gizlice infazları gerçekleştirmesi tepki çekmiştir (Amnesty International, 2021).

Uluslararası Af Örgütü'nün tespitlerine göre 2020 yılı sonu itibarıyla dünya genelinde toplam 28.567 kişi ölüm cezasına çarptırılmış durumdadır (Amnesty International, 2021). Dünya genelindeki infazların %80'den fazlası 4 ülkede gerçekleşmektedir. Çin, İran, Suudi Arabistan, Irak, Pakistan gibi ülkeler infazların en sık yaşandığı ülkeler olarak dikkat çekmektedir (Alan, 2020).

Günümüzde ölüm cezasının ülkelerin yönetim biçimi ile yakın bir ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ölüm cezasını yasalarından tamamen çıkarmış ülkelerin hemen hepsi ABD, Japonya gibi istisnalar bir kenarda bırakılırsa demokrasisi gelişmiş ülkelerdir. Buna karşın ölüm cezasını uygulayan ülkelerin hemen hepsi ya iç savaşların yaşandığı ya da otoriterliğin hakim olduğu ülkelerdir. Ölüm cezasını yasalarından çıkarmış olmasına karşın Brezilya, Arjantin ve Gambiya'nın daha önce kaldırılmış olan ölüm cezasını diktatörlüğe geçiş sonrası tekrar getirmesi bu konuda önemli bir ipucu olarak kabul edilebilir (Erem, 2018).

Günümüzde, 2021 yılı itibarıyla ölüm cezasını yasalarından tamamen çıkarmış olan ülke sayısı 109'dur. Bu ülkeler içerisinde Malawi, Benin, Kongo-Brazzaville henüz mevzuatlarını düzenleme aşamasında iken Cook Adaları, Niue, Vatikan ise BM üyesi olmayan ülkelerdir. (Cornell Law School, 2021). Bunun yanında 8 ülkenin ise sınırlı suçlardan dolayı ölüm cezası verdiği ve uzun zamandır da herhangi bir infazı gerçekleştirmediği görülmektedir. Yasalarında ölüm cezası olmasına karşın son 10 yıl boyunca herhangi bir infazın gerçekleşmediği 45 ülke vardır. Bu ülkelerden Cezayir (1993), Mali (1980), Rusya (1996) ve Tacikistan (2004)'da yasal ve fiili bir moratoryumun olduğu da görülmektedir (Cornell Law School, 2021).

Mevcut durum itibarıyla 36 ülke ölüm cezasını fiilen uygulamakta ya da yasalarına göre uygulayabilecek durumdadır. Bunlar içerisinde Filistin ve Tayvan BM üyesi değilken Ekvator Ginesi infazlar konusunda resmi moratoryum uygulamakta, Gambiya ise 2018'de

uygulamayacağına dair taahhütte bulunmuş olup mevcut durum itibarıyla infazlar konusunda moratoryum uygulamaktadır. Filistin de Gambiya ile benzer bir eğilim içerisinde olmasına karşın durumu henüz netlik kazanmamıştır (Cornell Law School, 2021).

2.3. Ölüm Cezasının Türleri

Ölüm cezası başta adam öldürme suçu olmak üzere çeşitli suçlara uygun görülen bir müeyyide olup tarih boyunca hemen her toplumda çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Tarihte çeşitli toplumlarda uygulanmış ölüm cezası infaz yöntemlerinden en bilinenleri aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Hukuk Ansiklopedisi, 2021; Arkeofili, 2015):

- Kurşuna Dizme: Afganistan, Beyaz Rusya, Etiyopya, Kuzey Kore, Nijerya, Yemen, Vietnam, Endonezya ve Çin gibi ülkelerde halen kullanılan bir yöntemdir.
- Çarmıha Germe: Eski çağlarda ve Ortaçağ'da dine ve düzene karşı işlenen suçlarda bu cezanın sıklıkla uygulandığı görülmektedir.
- Bestiarium Yöntemi: Eski Roma'da suçluların canlı canlı vahşi hayvanların arasına atılarak parçalatıldığı yöntemdir.
- Diri Diri Gömme: Tek tek bireylere uygulandığı gibi kimi zamanlar kitlesel olarak gruplara da uygulanmış bir ölüm cezası infaz şeklidir. Cermen kökenli olduğu düşünülen bu yöntemin özellikle Ortaçağ'da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.
- Külle Boğma: Antik çağlarda Perslerden bu yana mahkumların külle dolu bir odaya konarak boğulduğu bir yöntemdir.
- Bambu Yöntemi: Mahkumlar bambu ağaçlarının uçlarına bağlanmakta ve hızla büyüyen bambular mahkumun vücudunu delip geçerek mahkumu öldürmektedir.
- İğneli Koltuk: Orta Çağ'da sıklıkla uygulanmış olan bu infaz şeklinde mahkum iğneli bir koltuğa oturtulmakta ve acı çekerek ölmesi sağlanmaktadır.
- Buzlu Su: Mahkumun buzlu suya atıldığı bir yöntemdir.
- Yehuda Beşiği: Mahkumun bir piramidin üstüne oturtularak acı içinde öldürüldüğü bir yöntemdir.
- Testere Yöntemi: Mahkumun cinsel organlarından başlanarak bir testereyle ikiye bölünerek öldürüldüğü bir yöntemdir.
- Kör Bıçakla Öldürme: Yakın döneme kadar Çin'de uygulanan ve mahkumun uzun süre acı çekmesini amaçlayan bir yöntemdir.
- Kazığa Oturtma: Eşkıya, korsan gibi suçlulara, dine hakaret edenlere ve zina suçlularına uygulanan en acılı yöntemlerden birisidir.

- Mazzatello Yöntemi: Engizisyon mahkemelerinin uyguladığı (1870'lere kadar uygulanmıştır) ve mahkumun kafasının balyozla ezildiği bir yöntemdir.
- Yakarak Öldürme: Toplu idamlarda uygulanan bir yöntemdir. Engizisyon mahkemelerinin cadı avlarında uyguladığı klasik yöntemlerden birisidir.
- Mağaraya Duman Doldurarak Öldürme: Dumanla doldurulmuş mağaraya mahkumların topluca konarak öldürüldüğü bir yöntemdir.
- Giyotin: Fransız İhtilali ile özdeşleşmiş bir yöntemdir. Mahkumun başının Joseph Guillotin tarafından geliştirilmiş ve onun adıyla anılan giyotin adı verilen özel yapım bir sistemle gövdesinden ayrıldığı bir yöntemdir.
- Darağacına Asma: En yaygın infaz yöntemlerinden birisi olup Türkiye'de de sıklıkla kullanılmıştır.

Bunların yanında tarih boyunca kaynar kazana atma, gridirion, cumhuriyet evliliği, fillere ezdirme, askıda idam, çimento ayakkabısı, elektrikli sandalye, taşlama, parçalama, yırtıcı kuşlara parçalatma, derisini yüzme, yılan çukuru, böceklerle yedirme, toptan atma, demir kadın, deve derisi, germe, ölümcül dövüş gibi birçok yöntemin kullanıldığı görülmektedir (Hukuk Ansiklopedisi, 2021; Arkeofili, 2015). Yöntemlere bakıldığı zaman insan zekasının intikam alma ve hasmını yok etme konusunda oldukça yaratıcı olduğu görülmektedir.

Tarihte uygulanmış infaz şekillerine bakıldığı zaman önemli bir kısmının başlıca ortak özelliği ölmeden önce mahkuma acı çektirme ve eziyet etme odaklı olduğu görülmektedir. Bu da toplumların suçluyu öldürerek yaşam hakkını ortadan kaldırmakla tatmin olmadığını, henüz canlı iken eziyet ederek ondan intikam alma yoluna gittiğini göstermektedir. Yöntemlerin çok önemli bir kısmının ölüm sürecini uzatan ve olabildiğince acılı hale getiren yöntemler olması toplumun duygusal tatmin çabasının bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.4. Ölüm Cezası Hakkındaki Görüşler

Yaşam hakkına müdahale belirli koşullar haricinde yasaklanmış bir durum olup ölüm cezası yaşam hakkına yönelik en belirgin müdahale olarak ifade edilmektedir. Yaşam hakkı, insan onurunun çekirdeğini oluşturmakta olup buna müdahale, bu öze müdahale anlamına gelmektedir ve başta Avrupa anayasaları olmak üzere birçok ülkede yasaklanmıştır. Ölüm cezası, yaşam hakkının özünü zedeleyen bir müdahale olsa da ölüm cezasının gerekip gerekmediği konusunda net bir görüş birliği yoktur (Gören, 2006: 67-68). Eski zamanlarda suçların cezalandırılmasında dinsel temaların ağırlıklı olduğu ve cezaların da oldukça ağır olduğu görülmektedir (Rahimov, 2014a: 6). Günümüzde ölüm cezasının gerekliliği ve insancılığı konusundaki görüşler önemli ölçüde değişime uğramıştır (Saygılı, 2019: 540-541).

2.4.1. Ölüm Cezasını Savunan Görüşler

Ölüm cezasını savunanlara göre ölüm cezası, insan vicdanındaki adaleti ve bu adalete olan güveni tesis eden bir cezadır. Ayrıca ölüm cezası, suçluları caydıran bir cezadır ve ölüm cezasının infazı failin ileride tekrar suç işlemesini önlemektedir. Bu görüşte olanların bir diğer düşüncesi ise birini öldürenin kendi yaşama hakkını kaybettiği bu nedenle de yaşamaya layık olmadığı fikridir (Gören, 2006: 69-70).

İdam cezasının insan zihninde yarattığı korku ve dehşet duygusu, bu cezanın gerekliliği konusunda önemli bir argüman olarak kullanılmaktadır. Ayrıca ölüm cezasının kimilerince tanrının koyduğu kuralların koruyucusu gibi kabul edildiği de görülmektedir. V. A. Jukovski'nin ölüm cezasını suçluyu izleyen bir kabus olarak tanımladığı görülmektedir. Buna karşın ölüm cezasının düşünüldüğü kadar korkutucu olmadığını savunanlar da vardır (Rahimov, 2014: 192).

2.4.2. Ölüm Cezasının Aleyhindeki Görüşler

Ölüm cezasına karşı olanların temel argümanı, ölüm cezasının yaşam hakkının çekirdeğini zedelediği düşüncesidir. Çünkü ölüm cezası hangi şekilde yerine getirilirse getirilsin nihayetinde insan onurunu (yaşam hakkının çekirdeği) zedelemektedir. Bunun yanında ölüm cezası ile ilgili hatalı kararların telafisinin olmaması da ayrı bir problemdir. Günümüzde ölüm cezasının kaldırılması konusundaki görüşlerin üzerinde en çok durduğu konulardan birisi de bu hatalı kararların telafisinin mümkün olamayacağı düşüncesidir (Gören, 2006: 70).

İdam cezasına karşıt düşüncelerin bir kısmının Thomas Moore'un "*İnsan hayatı, dünyanın bütün nimetleri ile kıyaslanamaz.*" sözünden hareket ettiği görülmektedir. Bunun yanında ölüm cezasını bir kan davası olarak görüp karşı çıkanlar da vardır. Kan davası toplumlarda bir ahlak ve şeref meselesi olarak görülmüştür. Ancak kan davasının kişisel intikamın hazzına dayanmasına karşın devletin uyguladığı ölüm cezasında kişisel haz ve tatmin duygusu yoktur. Bu konudaki bir diğer muhalif görüş ise ölüm cezasının bir işlevinin olmadığı yönündedir (Rahimov, 2014: 190-191).

Cezaların ana amacının ıslah etmek olmasından hareketle ölüm cezasının ıslah değil yaşamı yok etmek üzerine kurulu ilkel bir oç alma biçimi olarak kabul eden görüşler de vardır. Bu görüşte olanlar, Cesare Beccaria'nın ölüm cezasını kamusal cinayet olarak nitelediği ve ölüm cezasını bir barbarlık olarak kabul eden görüşüne atıfta bulunmaktadır. Bu görüşte olanların bir diğer tezi ise ölüm cezasının en yoğun olarak uygulandığı ABD gibi ülkelerde

suçluluk oranının diğer birçok ülkeye göre daha yüksek olması ve ölüm cezasının ileri sürüldüğü gibi caydırıcı bir rolünün olmadığıdır (Cengiz, 2012: 30). ABD’de kuruluşundan itibaren ölüm cezası yaygın olarak uygulanmıştır. Hatta kuruluş yıllarında ölüm cezasının yoğun bir şekilde uygulandığı son 15-20 yılda ise ABD’deki infazlarda önemli bir azalma olduğu görülmektedir (Katırcıgil, 2017: 167).

Ölüm cezalarının insan yaşamı üzerindeki mutlak etkisine ve caydırıcılıktan uzak olmasına dikkat çeken California Valisi Gavin Newsom, 13 Mart 2019’da “Bir insanın kasten öldürülmesi yanlıştır, hiçbir kamu güvenliği faydası olmamıştır” mealinde bir açıklama yaparak ölüm cezasına karşı çıkmıştır. Daha da önemlisi ise Newsom’a göre hukuk sistemi hüküm verirken akıl hastası, siyah-beyaz, pahalı yasal temsili karşılayabilen-karşılayamayan gibi ayrımlar yapmakta ve verilen bu kararların ayrımcılık içermektedir (Amnesty International, 2020: 7). ABD’nin küresel liderlik yaptığı günümüz dünyasında ABD’den bir Eyalet Valisi’sinin ölüm cezası mekanizmasına yönelik içeriden yaptığı bu eleştiri, ölüm cezası verme süreçleri ile ilgili endişelere önemli düzeyde haklılık kazandıran türdendir. Bu nedenle ölüm cezası gibi geri dönüşü olmayan bir ceza ile insanın en kutsal hakkına ilişkin kaderin ahlakiliği daima tartışmaya açık olan insan doğasının muğlaklığına bırakılması, adaletin kesinlik ilkesi ile kesinlikle örtüşmemektedir. Beccaria’nın da basit bir şekilde ifade ettiği gibi bir insan ya suçludur ya değildir. Dolayısıyla verilecek hükümlerde de adalet kesin bir şekilde tesis edilmeli, insan doğasının muğlaklığının yaratabileceği tehlikelerden insan varlığı mutlak bir şekilde korunmalıdır. Bunun da en kestirme yolu, ölüm cezası adıyla tanımlanan cezasının bütün yönleriyle hukuk sistemlerinden çıkarılmasıdır.

Ölüm cezası verilmesinde hata her zaman mümkündür ve soruşturma süreçlerinde en yüksek teknolojilerin kullanıldığı ABD’de bile sıklıkla görülen bir durumdur. ABD’de 2020 yılında infaz edilen 17 ölüm cezasının 3’ünde ciddi düzeyde masumiyet ihtimalinin bulunduğu belirtilmektedir. Genetik biliminin insan DNA’sı ile ulaştığı seviye, geçmişte infaz edilen çok sayıda mahkûmun masum olduğunu ortaya koyarken günümüzde ise özellikle yargılama süreçleri ile ilgili kusurların bu ihtimale yol açtığı görülmektedir. Irksal eşitsizliklerin görüldüğü yargılamalarda bazı mahkûmların DNA incelemesi gibi talepleri göz ardı edilmekte, bazen ise mahkûmların yetersiz geliri nedeniyle savunma hakkını tam olarak kullanamadıkları görülmektedir. Donnie Lance’ın DNA testi talebi Georgia Eyaleti mahkemeleri tarafından reddedilerek muhtemel bir delil göz ardı edilerek karar verilmiş ve infazı da gerçekleştirilmiştir. Bir başka yargılamada ise Alabama eyaletinde, Nathaniel Woods’a mahkeme 20-25 yıl arasında bir ceza teklif etmiş ancak Woods, avukatı tarafından yanlış bilgilendirilerek bu teklifi

reddetmiştir. Cinayetle yargılanan Woods'un başka delilleri de göz ardı edilerek ölüm cezasına çarptırılmış ve infaz edilmiştir (Death Penalty Information Center, 2020: 15-17).

Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede ölüm cezasının kaldırılması, Beccaria'nın ölüm cezasının karşısında ortaya attığı görüşlerin etkisiyle olmuştur. Ölüm cezasını açık bir şekilde ilk eleştiren düşünür olması ve başlattığı tartışmada birçok takipçisinin olması bakımından Beccaria, ölüm cezasının kaldırılmasına en fazla etkisi olan kişilerden birisi olarak kabul edilmektedir (Çiftçioğlu, 2012: 154). Beccaria, suç kavramının kökenlerine inerek günümüz suç ve ceza değerlendirmelerinde hala geçerli olan birçok ilkenin temelini atmıştır. Cezayı caydırıcılık temelinde bir yaptırım olarak gören Beccaria, cezaların intikam alma boyutunu ilkel bir davranış olarak görerek reddetmiştir (Katırcıgil, 2017: 163-164).

Avrupa'da ölüm cezası, modern topluma yakışmayan bir ceza olarak görülmesine karşın devletin yaşam hakkı üzerinde kurduğu tekele müdahale etmekten kaçınılmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ölüm cezası konusunda kesin bir tavır içerisinde görünmesine karşın biyoiktidarın beden üzerinde kurduğu mutlak egemenliğe dokunmaktan kaçınılmaktadır. AIHM'in kürtaj, kadın ebeveynin özerkliği, doğmamış çocuğun hakları gibi konularda devletlerin kurduğu egemenlik sahasına girmekten kaçınması, biyoiktidara sağlanan bu koruma şemsiyesine birer örnek teşkil etmektedir (Saygılı, 2019: 546).

Ölüm cezasının yaygın olarak uygulandığı kültürlerle ve ülkelere bakıldığı zaman (ABD bir istisna olarak görülebilir), eğitimin ayırt edici bir unsur olduğunu söylemek mümkündür. Ölüm cezasını kaldırmayan ve kaldıran ülkelere bakıldığı zaman bu ülke grupları arasında bariz bir eğitim düzeyi farkının olduğu görülmektedir. Bu nedenle ölüm cezasını iyi eğitilmemiş, gelişmemiş toplumlara özgü bir cezalandırma biçimi olarak görmek de mümkündür (İşler, 2020: 85).

2.5. Türkiye'de Ölüm Cezası

Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında ve ceza kanunlarında ölüm cezasının kaldırıldığı 2004 yılına kadar yer aldığı görülmektedir. Türkiye'de ölüm cezasını düzenleyen ilk kanunlardan birisi olan Millî Mücadele sırasında çıkarılan 1920 tarihli ve 2 Sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu'nun 2. ve 3. maddelerinde, 1925 tarihli 2 Sayılı Hıyaneti Vataniye Kanunu ve 1926 tarihli 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda ölüm cezasının olduğu görülmektedir. Ancak bu ilk dönem kanunlarında vatana ihanet suçunun merkeze konduğu görülmektedir. Dönemin gerekleri de göz önüne alınarak 1925 yılında ölüm cezasının kapsamının genişletildiği de görülmektedir. Türkiye'nin anayasalarına bakıldığı zaman 1924, 1961 ve 1982 anayasalarının

hepsinde ölüm cezası vardır. Ölüm cezası ile ilgili hükümler içeren en son anayasa olan 1982 Anayasası'nın 15/2 ve 17. Maddelerinde ölüm cezası, yaşama hakkının bir istisnası olarak ele alınmıştır (Kayatekin, 2020: 12-13).

Türk Ceza Hukuku sistemine bakıldığı zaman kanunlarda ölüm cezası gerektiren suçların kapsamının yıldan yıla genişletildiği görülmektedir. 1920'li yıllarda vatana ihanet suçu merkezinde sınırlı sayıda fiile ölüm cezası uygun görülürken 1936, 1951, 1971, 1981 yıllarında yapılan düzenlemelerde ölüm cezasını düzenleyen ceza kanunu madde sayısının sürekli arttığı görülmektedir. Ölüm cezasını düzenleyen kanun maddesinin sayısındaki bu artış 1990'lı yıllarda durmuş ve 1990 yılında 3679 sayılı Kanun'la 765 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK)'nda 15 maddede ölüm cezası kaldırılmış ve ölüm cezasının düzenlendiği madde sayısı 13'e düşmüştür (Kayatekin, 2020: 10-14):

Türkiye'deki ölüm cezasını düzenleyen hükümlerle ilgili tarihsel sürece bakıldığı zaman ilk dönemin vatana ihanet kavramının ihtiyaçlara göre genişletildiği daha sonraki yıllarda ise kamu görevlilerini koruma refleksiyle birçok suça ölüm cezasının uygun görüldüğü, ölüm cezasının kapsamının sıradan bir cezanın kapsamı gibi oldukça genişletildiği görülmektedir. Fakat gerek anayasalara gerekse ceza kanunlarına yapılan eklentilerin tarihlerine dikkat edince, yasa koyucunun kamusal düzenin bozulduğu dönemlerde cezaları ağırlaştırma yoluna gittiği, kamusal düzene ilişkin kaygıların nispeten azaldığı 1990'lı yıllarda ise birçok suçun ölüm cezası kapsamından çıkarıldığı görülmektedir.

Türkiye'nin ölüm cezalarının kapsamı konusundaki tutumu, dönemin siyasi konjonktürü ile yakından ilgili bir refleks görünümü sergilemektedir. Devletin bozulan kamu düzenini şiddete başvurarak çözüme yoluna gittiği görülmektedir. Bu durum Thomas Moore'un Ütopya'da açlık yüzünden hırsızlık etmek zorunda kalan insanların asılması konusundaki eleştirisini anımsatmaktadır. Moore bu konuda "Üstelik ne kadar acımasız olursa olsun hiçbir ceza aç kalan insanları hırsızlıktan uzak tutamaz. Bu açıdan yalnızca İngiltere'de değil, dünyanın pek çok yerinde görülebilen sizin gibileri, öğrencileri eğitmektense dövmeği tercih eden kötü öğretmenlere benzetirim." demektedir (Moore, 2009: 20). Türkiye'de ölüm cezaları ile ilgili hükümlerin sayısının arttığı ve azaldığı yıllara bakıldığı zaman Türkiye'nin eğitip geliştiremediği toplumu özellikle ihtilallerle sonuçlanan gelişmelerin yaşandığı yıllarda adeta Moore'un söylediği gibi döverek terbiye etmeye çalıştığını söylemek mümkündür.

Günümüzde ölüm cezası, en temel insan hakkı olan yaşam hakkının ihlali ve ortadan kaldırılması olarak değerlendirilmekte olup ülkelerle ilgili sınıflandırma yapılırken ölüm

cezasını uygulayan ve uygulamayan ülkeler şeklinde bir ayrımın yapıldığı görülmektedir. Ölüm cezası, ilgili ülkelerin insan hakları konusunda ne kadar hassas olduğuna ilişkin bir gösterge olarak kabul edilmekte ve ölüm cezasını uygulayan ülkelerin bu konuda duyarsız olduğu yönünde bir kanaat taşınmaktadır. Türkiye de 2000’li yıllarda hassasiyet alanına dahil olmuş ve ölüm cezasının kaldırılması için harekete geçmiştir. Türkiye’nin insan haklarını güvence altına alma odaklı bu ve benzeri girişimlerinin ardından 2005 yılında AB üyeliği için müzakerelerin başladığı görülmektedir (Akbulut, 2017: 27-28). Bir bütün olarak bakıldığında zaman ölüm cezası, uygar dünyanın neresinde durulduğu ile ilgili önemli bir kriter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de geçmişten bu yana birçok suç için uygulanmış olan ölüm cezaları en son 1984 yılında infaz edilmiştir. Kayıtlara göre 1920-1984 yılı arasında 14 ayrı suçtan toplam 719 infaz gerçekleşmiştir. Son infaz ise gerçekleştirdiği bir soygunda 3 polisi şehit eden Dev-Yol militanı Hıdır Aslan’ın idam edilmesidir (Bianet, 2002; Çalışkan, 2021). Anayasa’da ve TCK’da olmasına karşın 1984 yılından itibaren Türkiye’de ölüm cezası infazı gerçekleşmemiştir. Bunun başlıca sebebi mahkemelerin verdiği ölüm cezalarının infazının Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Genel Kurulu tarafından onaylanması zorunluluğudur. Yargı tarafından ölüm cezaları verilmiş olmasına karşın TBMM’nin 1984 yılından itibaren böyle bir onaylama kararı almadığı, bu nedenle de herhangi bir ölüm cezası infazının gerçekleşmediği görülmektedir (Kayatekin, 2020: 20-21).

Ölüm cezasının mevzuatta olmasına karşın infazın gerçekleşmediği bu dönemde terör örgütü elebaşı Abdullah Öcalan yakalanıp Türkiye’ye getirilmiş ve mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırılmasına karşın cezası infaz edilmemiştir. Bunun başlıca nedeni AB ve diğer uluslararası çevreler tarafından Türkiye’ye baskı uygulanması ve böyle bir infazın Türkiye’nin demokratikleşme çabasını ortada kaldıracacağı eleştirileridir. Öte yandan Türkiye’de 1999 yılının Ağustos ayında yaşanan büyük depremden sonra başta Yunanistan olmak üzere birçok Avrupa ülkesiyle ilişkilerde yumuşama olması da bu gelişmede etkili olmuştur (Ak, 2019: 78-79). İlişkilerin iyileşme gösterdiği bu süreçte siyasetle yakın ilişki içerisindeki bir kurum olan TBMM’nin Öcalan’ın infazını Genel Kurul’a getirmemesi anlaşılabilir bir durumdur.

3. Egemenlik, Otoriterleşme ve Cezalandırma

Ceza, egemenin suça uygun gördüğü bir karşılık olduğu için egemenliğin biçimleri ile cezalandırma biçimleri ve nihai olarak ölüm cezası arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Bu bağlamda son yıllarda egemenlik olgusuna ilişkin temel bir problem olan otoriterleşme

eğilimine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Açıklamaların önemli bir kısmı, egemenlik kavramı ile ilgili diğer tartışmalara girilmeksizin Beccaria'nın görüşleri referans alınarak yapılmıştır.

3.1. Beccaria'da Egemenin Cezalandırma Hakkı

Sosyal Sözleşme Kuramı'na dayalı bir toplum varsayımı ile düşüncelerini açıklayan Beccaria'ya göre egemenlik, toplumun kendi esenliği için verdiği bir emanettir ve kötüye kullanılmamalıdır. Emanet edilen bu ayrıcalık, kendi çıkarının peşindeki birinin eline geçtiği zaman, emanetin içinden sadece kendi çıkarını ele geçirmekle yetinmeyip başkalarının çıkarlarına da el uzatacaktır. İnsandaki bu zorba ruhu terbiye edebilmek için yasalara ve onların getirdiği cezalara ihtiyaç vardır (Beccaria, 2016: 25-26). Dikkat edilirse Beccaria, cezanın gerekliliğini sıradan vatandaşlardan önce egemenin muhtemel kötülükleri ile ilişkilendirmektedir.

Beccaria, ünlü eserinin başında okura hitap etmekte ve cezalar konusunda yöneticilerin niteliğinin ayırt edici bir unsur olduğuna dikkat çekmektedir. Beccaria bu hitabında insanlığın iyiliğini isteyen hükümdarlar, “bağnazlığa, kaba güce, yalana dolana ve şiddete sadece aklıyla meydan okuyan köşesine çekilmiş bir düşünürün dostu olmuştur” anlamına gelen ifadeler kullanırken açık bir şekilde bilgeliye değer veren ve şiddetten uzak duran hükümdarları yüceltmektedir. Kötüye kullanımları yaşadığı zamanın yasa koyucularının değil geçmişte kalan çağların yerilesi ve kınanası tutumu olarak görmektedir. Kötü ve acımasız yasaları çoğunlukla geçmiş dönemlerin ıskallılığının bir mirası olarak gören düşünürü göre hükümdarların çoğu bunu değiştirmek yerine yerleşmiş adaletsizliğin üstünde hükmetmeyi kendisi için bir hak saymıştır (Beccaria, 2016: 15-16, 23-24). Beccaria'nın cezanın bizzat kendisi ve kaynağı olan yasayla ilişkisine yönelik düşünceleri, belirgin bir şekilde toplumu yönetenlerin ve yasa yapanların kendi çıkarları için yönetilenlere (daha çok yoksul yığınlara) neyi layık gördükleri ile ilgilidir. Bu görüşlerini açıklarken erdem gibi kavramlara da değinen düşünür, şiddete dayanan cezaların genellikle yöneticilerin kendi menfaatlerini güvende tutmaya eğilimli tutumlar olduğunu ima etmektedir. Bu düşünceden hareketle topluma şiddeti uygun gören cezaların yaygın olduğu yönetimlerde, yöneticilerin toplumla açık bir çıkar çatışması içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

Nihayetinde Beccaria suçlara uygun görülen cezalarla ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanırken bu cezaların başta yargıçlar olmak üzere insanların vicdanlarını sarsması gerektiği, siyasal gücün toplumlara ve sahip çıkılmamış zayıflara bu denli acımasız olmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır (Beccaria, 2016: 24);

Oysa, acımasız kara bilgisizliğe ve aşırı duyarsızlığa kurban edilmiş zayıfların iniltileri, kanıtlanmamış ya da düşsel suçlar için katlana çoğala sık sık uygulanan yararsız ve dayanılmaz işkenceler, zindanların içler acısı görünüşleri, bunların dehşet vericiliğini, korkunçluğunu artıran baskılar, zavallı ve sefil insanlara en acımasız cellatlarca reva görülen şiddet ve zulüm, onların alnyazılarının belirsizliği, özgörevleri insan zekâsının düşüncelerini yönlendirmek olan yargıçları, sözüm ona yargıçları sarsmalıydı.

Beccaria'nın tasviri oldukça net ve basittir. O'na göre insanlar, devlet tarafından sahip çıkılıp, korunup gözetilmesi, eğitilmesi gerekenlerdir. Durum böyleyken bilgisizliğe ve duyarsızlığa kurban edilmiş zayıf insanlar, devletin elinde korkunç boyutlara varan bir eziyete kurban gitmektedir. Öte yandan Beccaria'nın verilen cezanın acımasızlığı kadar günümüzün önemli tartışmalarından birisi olan muhakeme usulü, cezanın usulü dışında ağırlaştırılmasına yönelik eleştirileri de dikkat çekmektedir. O'na göre asıl görevi insan zekâsının düşüncelerini yönlendirmek olan yargıçlar ve halkını korumakla yükümlü olan yöneticiler bunu umursamamakta, insanların yasalarca uygun görülen şiddetli cezaların yanında koşulların eziyetini yaşamasına da göz yumulmaktadır.

Beccaria'nın görüşlerini suçun doğası ve cezanın alacağı biçim arasındaki benzeşme üzerinden özetlemek mümkündür. Beccaria, suçu en basit haliyle insan ilkeğinin, doğa durumuna özgü halin bir yansıması olarak görmektedir. Ancak cezaların da aynı ilkel sonuçları yaratma tehlikesi vardır ve cezalandırmada bundan kaçınmak önemlidir. Buradan hareketle Beccaria'nın cezayı bir intikam alma yolu olarak gören görüşlerden önemli ölçüde ayrıldığını ve suçun kendisi gibi cezanın da vahşi doğayı içerecek bir hal almaması düşüncesinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu felsefi tutumu ölüm cezasına uyarladığımızda ise ölüm cezası bariz bir doğa durumu barbarlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında insanlar sosyal sözleşme sırasında özgürlüklerinin ve özel çıkarlarının bir kısmını devretmiş olup, kimseye kendilerini öldürme yönünde bir hak vermemişlerdir. Dolayısıyla devletin de yasaların da sözleşmeden doğan bir öldürme hakkından bahsedilemez.

3.2. Dünyada ve Türkiye'de Egemenlerin Otoriterleşme Eğilimi

Sovyetlerin yıkılması ile birlikte Soğuk Savaş sona ermiş ve liberal siyaset felsefesinin komünizm karşısındaki zaferi ile birlikte başta Doğu Bloku ülkeleri olmak üzere birçok ülkede demokrasi ve insan hakları konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Avrupa Birliği'nin 1990'lı yıllardaki etkisiyle Türkiye de dahil olmak üzere birçok ülkede temel insan hakları konusunda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak son yıllarda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de bu olumlu gelişmelerin durduğu, aksine bir geriye gidişin başladığına ilişkin işaretlerin güçlendiği gözlenmektedir. Egemenin cezalandırma konusundaki yetkisi nedeniyle ölüm cezası ile ilgili tartışmayı bitirmeden önce bu hususa değinmekte yarar vardır.

3.3. Dünya Geneline Otoriterliğin Yükselişi

Freedom House analistlerinden Sarah Repucci ve Amy Slipowitz'in hazırladığı rapora göre küresel özgürlükler, 1970'lerden bu yana sürekli gerilemekte ve günümüzde önemli tehditlerle karşı karşıyadır. Günümüzde dünya nüfusunun sadece %20'si özgür ülkelerde yaşarken %38'i ise özgür olmayan ülkelere yaşamaktadır. ABD de dahil olmak üzere demokrasisi ile bilinen birçok ülkede bile demokrasi gerilemekte ve bireysel özgürlüklere yönelik tehditler artmaktadır. Araştırmacıların analizine göre demokrasisi ve özgürlükleri iyileşen ülke sayısı 2005 yılında 83 iken 2021 yılında bu sayı 25'e düşmüştür. Özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra önemli bir gelişme gösteren temel haklar konusunda günümüzde birçok ülkenin kısıtlayıcı hareket etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Son birkaç yıldaki gelişmelerin de etkisiyle Çin ve Rusya gibi otokrat yönetimleri örnek olarak otokrat normları hayata geçirme eğiliminin birçok ülkede yükselişe geçtiği görülmektedir (Repucci ve Slipowitz, 2022).

Koronavirüslerden kaynaklanan ve 2019 yılının Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan, etkisini halen sürdürmekte olan Covid-19 Salgını nedeni ile dünya genelinde alınmak zorunda kalınan olağanüstü önlemlerin hükümetlerce bir otoriterleşme fırsatına dönüştürüldüğü düşünülmektedir. Salgınla birlikte hükümetlerin acil olarak aldığı birçok kısıtlayıcı önlem, insan sağlığını korumanın bir zorunluluğu olarak görülmüş ve çok fazla itiraz edilmemiştir. Fakat meşru bir gerekçeyle iktidarların alanındaki bu genişlemenin kalıcı etkilerinin olacağı yönünde görüşler vardır. Olağanüstü durumların temel insan haklarına etkisini ilgilendiren ayrı bir tartışma olduğu için bu hususun detaylarına girilmemiştir. Ancak bu konudaki gelişmelerin temel insan hakları ve gelecekteki cezalandırma biçimleri üzerinde dikkate değer etkilerinin olacağını ileri süren görüşlerin olduğu ve bu durumun her egemen için cazip fırsatlar yarattığı da göz ardı edilmemelidir. Ayrıca pandemi dolayısıyla atılan adımların tamamen geri çekilmediği günümüzde Rusya'nın 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya saldırısı ile başlayan uluslararası kriz ve ardından gelen ekonomi krizinin bu olumsuz tabloyu pekiştirme potansiyeli oldukça güçlüdür. Bu açıdan bu hususların ayrıca takip edilmesi ve hukuk normlarının özünü korumaya yönelik çabalar esnasında bu tablonun yol açabileceği sonuçlar dikkate alınmalıdır.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de son yıllarda önemli iç sorunlar yaşanmakta ve bu durum bazı tartışmaların da önünü açmaktadır. Avrupa Birliği hedefi ile 2000'li yıllarda demokratikleşme adımları atan Türkiye'nin yasalarından tamamen çıkardığı ölüm cezasını bir gündem maddesi olarak yeniden tartışması bunun en önemli örneklerinden birisidir.

Türkiye’de iktidarın 15 Temmuz Darbe Girişimi’nden itibaren idam cezasını sık sık telaffuz ettiği görülmektedir. Özellikle terör, kadın cinayetleri gibi toplumsal infiale yol açan olaylarda idam kelimesinin kamuoyunu daha sık meşgul eder hale geldiği ve iktidarın da bu tartışmalara moral destek verdiği görülmektedir (Diken, 2016). En azından Türkiye’de 15 Temmuz sonrasında “İdam geri gelmeli mi?” tartışmasının yapılması (Girit, 2016, Civaoglu, 2020, Altunbaş, 2020). Türkiye’de çeşitli basın yayın organlarında ve sosyal medyada gündeme sıklıkla gelmeye başlayan idam konusunda Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 1 Temmuz 2022’de “TBMM’nin karar alması halinde idam cezasını onaylayacağını” söylemesi, konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır (Voice of America, VOA, 2022).

SONUÇ

Kanunlarda suç olarak tanımlanan fiilleri gerçekleştirenlere uygulanan müeyyideler ceza olarak tanımlanmakta ve işlenen suçların türüne ve etkisine göre farklı türlerde cezalar uygulanmaktadır. Failin yaşam hakkını ortadan kaldıran ölüm cezası da tarih boyunca sıklıkla uygulanan bir yaptırım olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölüm cezasının tarihsel gelişimine bakıldığı zaman antik çağlardan günümüze kadar özellikle dinsel nitelikli suçlarla cinsel temelli suçlarda hemen her toplumda sıklıkla uygulandığı görülmektedir.

Ölüm cezalarının birçok şekilde infaz edildiği görülürken toplumsal yapıya ilişkin karakteristiklerin infaz şekillerine önemli ölçüde etki ettiği, tanrı buyruğu niteliğinde görülen ölüm cezalarının ise en ağır şekillerde infaz edildiği görülmektedir. Kilise ve benzeri dini kurumların dâhil olduğu yargulamalarla verilen ölüm cezalarının infazında faile cezanın en ağır şekliyle çektirilme yoluna gidildiği görülürken faile ölüm öncesinde olabildiğince eziyet etme ve acı çekmenin birçok kültürde temel karakteristik olduğu görülmektedir.

Ölüm cezasının Doğal Hukuk temelinde modern hukukun gelişimi ile birlikte yavaş yavaş azaldığı görülürken günümüz demokrasilerinde ABD, Japonya gibi birkaç ülke haricinde tamamen ortadan kaldırıldığını söylemek mümkündür. Günümüzde ölüm cezasını uygulayan ülkelerin yönetim yapılarına bakıldığı zaman hemen hepsinin otoriter yönetimler ya da iç savaşların yaşandığı ülkeler olduğu görülmektedir. Refah düzeyi gelişmiş, demokratik kurumları yerleşmiş ülkelerde ölüm cezasının kanunen ve fiilen ortadan kaldırılmış olması, ölüm cezasının toplumsal gelişmişlik ve barış ortamına ulaşabilme düzeyi ile yakın bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Ancak yine de AİHM’nin devletin biyoiktidarına ilişkin yaklaşımı örneğinde olduğu gibi en gelişmiş ülkelerde bile ölüm cezasının ortadan kaldırdığı yaşam hakkı ile ilgili felsefi tezlerin yeterince hayat bulduğunu söylemek zordur.

Türkiye, ölüm cezasını 1984 yılına kadar fiilen uygulamış ülkelerden birisi olmasına karşın 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan demokratik gelişmeler ve AB ile ilişkilerdeki ilerlemelerin bir sonucu olarak ölüm cezasını yasalarından tamamen çıkarmış ülkelerden birisidir. Ancak Türkiye'nin 15 Temmuz 2016'da yaşanan gelişmelerden sonra yönetimde gözle görülür hale gelen otoriterleşme eğilimiyle birlikte ölüm cezasının geri getirilmesi konusunda tartışmaların olması, ölüm cezası-otoriterlik ilişkisinin başka bir somut delili olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut küresel konjonktürde Türkiye'nin ölüm cezasını geri getirmesi pek mümkün görünmese de hükümet çevrelerinin böyle bir ihtimalden bahsetmesi, ölüm cezalarının tarih boyunca gözlemlenen siyasetle genetik bağını ortaya koyar niteliktedir. Tarih boyunca gerçekleşmiş uygulamaların siyasetle ilişkisini ortaya koyacak güncel çalışmaların bu konuda daha aydınlatıcı sonuçlara ulaşması mümkün görünmektedir.

Sonuç olarak ölüm cezası, egemenin insanın yaşam hakkı üzerindeki mutlak iktidarının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar Beccaria'nın ısrarla vurguladığı gibi ilkel çağların bir mirası gibi dursa da 21. yüzyılın ilk çeyreğinin son birkaç yılını yaşadığımız günümüzde hala her yıl yüzlerce insanın ölüm cezasına bağlı olarak yaşamına egemenler eliyle son verilmektedir. Egemenlik biçimlerinin ayırt edici bir unsur olarak karşımıza çıktığı ölüm cezasının iktidarların temel insan haklarına yaklaşımı ile güçlü bir korelasyonunun olduğunu söylemek mümkündür. Tarih boyunca dinsel temaların ağır bastığı otoriteler başta olmak üzere siyasal düşüncelerdeki bölünmeler ve ideolojik ayrımların bu konuda sonuca etki eden parametreler olduğu görülmektedir. Son birkaç yıldır Covid-19 nedeniyle egemenliğin sınırları daha da genişlerken ABD-Rusya-Çin üçgenindeki jeopolitik gerilimler de artmakta ve güvenlik odaklı siyasetler nedeniyle temel insan haklarının ötelenmesi riski artmaktadır. Bu nedenle insanın yaşam hakkını muhtemel gelişmelerin yaratacağı tehlikeler karşısında güvene alacak küresel girişimlerin artmasına büyük bir ihtiyaç vardır. Özellikle Birleşmiş Milletler çatısı altında bu alanda yapılacak uluslararası geçerliliği olan bağlayıcı düzenlemeler büyük bir önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ak, A. (2019). *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de İdam Cezası Tartışmaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Akalın, A. (2013). İslam Hukuku Açısından Suçun Unsurları. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 10, 50-72.
- Akbulut, İ. (2003). İslam Hukuku'nda Suçlar ve Cezalar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52(1), 167-181.

- Akbulut, İ. (2017). Ölüm Cezası Geri Gelmeli mi? *TBB Dergisi*, 131, 11-30.
- Aksan, Y. (2013). 1450-1750 Yılları Arasında Avrupa'da Cadılık. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28(2), 355-368.
- Aktan, H. (2021). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akile>, Erişim Tarihi: 11.15.2021.
- Alan, G. (2020). *İdam cezası hangi ülkelerde uygulanıyor?* 15.9.2020. <https://tr.euronews.com/2019/02/27/idam-cezasi-hangi-ulkelerde-uygulaniyor>. Erişim Tarihi: 12.20.2021.
- Altunbaş, S. (2020). Siyasette yeni tartışma: İdam geri gelsin, 2020-09-06. <https://www.tgrthaber.com.tr/gundem/siyasette-yeni-tartisma-idam-geri-gelsin-2737867>, Erişim: 01.07.2022.
- Amnesty International. (2020). Death Sentences And Executions 2019, Amnesty International Global Report, London.
- (2021). *Japan: Abhorrent executions crush hopes of progress under new prime minister*. <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2021/12/japan-abhorrent-executions-crush-hopes-of-progress-under-new-prime-minister/>. Erişim Tarihi: 25.12. 2021.
- *We know that, together, we can end the death penalty everywhere*. <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/death-penalty/>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.
- Arık, F. Ş. (1995). Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar I. Suçlar ve Cezalar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 17(28): 1-50.
- Arkeofili. (2015). *Antik Çağlarda Uygulanan 15 Vahşi İdam Yöntemi*. 02.04.2015. <https://arkeofili.com/antik-caglarda-uygulanan-15-vahsi-idam-yontemi/>, Erişim Tarihi: 12.10.2021.
- Armağan, S. (2006). *İslam Hukuku'nda Temel Hak ve Hürriyetler*. 6. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Avcı, M. (2016). Osmanlı Hukukunda Cezaların Tasnifi, *II. Türk Hukuku Tarihi Kongresi Bildirileri 13-14 Mayıs 2016*, İstanbul, 639-656.
- Aydın, A. (2019). İslam, Roma ve Yahudi Hukukunda. *Mizan'ülhak İslami İlimler Dergisi*, No: 8, 37-61.
- Bayır, M. (2020). Michel Foucault'da Biyoiktidar ve Benlik Teknikleri, Nosyon: *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 6, 1-13.
- Beccaria, C. (2016). *Suçlar ve Cezalar Hakkında*, 6. Baskı, (Sami Selçuk, Çev.), Ankara: İmge Kitabevi.
- Bianet. *Mecliste Son İdamlar: Hıdır Aslan'ın Öyküsü*. 12.6.2002. <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/10771-mecliste-son-idamlar-hidir-aslan-in-oykusu> (erişildi: 10 20, 2021).
- Cengiz, Z. (2012). İdam: "Kamusal Cinayet"! *Hukuk Gündemi*, 2, 29-30.
- Centel, N. (2001). Cezanın Amacı ve Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Turhan Tufan Yüce'ye Armağan, 337-372.
- Civaoğlu, G. (2020). *İdam" geri gelir mi?*, 9 Eylül 2020, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/guneri-civaoğlu/idam-geri-gelir-mi-6301702>, Erişim: 01.07.2022.

- Congressional Research Service. (2020). *The Federal Death Penalty*, <https://crsreports.congress.gov>, Erişim: 01.05.2022.
- Cornell Law School. (2021). *Status of the Death Penalty Worldwide*. 3.8.2021. <https://deathpenaltyworldwide.org/publication/status-of-the-death-penalty-worldwide/?version=html> Erişim Tarihi: 12.20.2021.
- Çalışkan, M. (2021). *Son infazın üzerinden 37 yıl geçti*. 24.10.2021. <https://www.haberturk.com/son-infazin-uzerinden-37-yil-gecti-3230055>. Erişim Tarihi: 12.20.2021.
- Çiftçiöğlü, C. T. (2012). Yaşama Hakkı. *TBB Dergisi*, 103, 137-168.
- Death Penalty Information Center. (2020). *The Death Penalty in 2020: Year End Report Death Penalty Hits Historic Lows Despite Federal Execution Spree Pandemic*, USA.
- Demirci, T. (2019). Sosyal ve Politik Bir Vaka Olarak Osmanlı'da Şehzade Ölümleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Demirel, H. (1955). Ölüm Cezası, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 152-171.
- Demirkent, D. (2017). Adaleti Sağlamak Değil, Hakikati İnşa Etmek. *Ankara Barosu Dergisi*, 2, 205-217.
- Diken Gazetesi. (2016). Cumhurbaşkanı, 'idam' cezası için 'referandum'u işaret etti: Onay mercii millet, 14/11/2016, <https://www.diken.com.tr/erdogan-idam-cezasi-icin-referandumu-isaret-etti-onay-mercii-millet/>, Erişim: 01.07.2022.
- Doğru, O. (2018). *Yaşama Hakkı*. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Ek Kitapları Serisi-5. Ankara: Avrupa Konseyi Ankara Program Ofisi.
- Düzenli, H. (2020). Yasa Koyucunun Suç ve Ceza Siyasetini Belirleme Yetkisinin Anayasal Denetimi. *ÇÜHFD*, 5(1), 1191-1229.
- Enis, B. (2019). Cezalandırma Konusunda Faydacı Teori ve Kefaret Teorisinin Karşılaştırılması, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 21-31.
- Erem, O. (2018). *İdam cezasını kaldırdıktan sonra geri getiren ülke var mı?* 4.7.2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38029311>, Erişim Tarihi: 20.12.2021.
- Ergün, P. (2013). Türk Kültüründe Ölümle İlgili Bazı Terimler. *Milli Folklor*, 100, 134-148.
- Girit, S. (2016). *Türkiye idam cezasını geri getirebilir mi?*, BBC Türkçe, İstanbul, 9 Temmuz 2016, Güncelleme 1 Ağustos 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36831898>, Erişim: 01.07.2022.
- Gökmenoğlu, H. T. (2003). Kur'an-ı Kerim'de Olmayan ve Onunla Çelişen Bir Ceza: Recm. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2, 117-129.
- Gören, Z. (2006). Yaşam Hakkı ve Ölüm Cezası. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 67-97.
- Hamzaoğlu, N. (2019). Ceza Soruşturması ve Yaptırımlarının Caydırıcılık Etkisininin. *Adli Tıp Bülteni* 24, 3, 198-208.
- Hukuk Ansiklopedisi. *İdam Türleri*. (2021). <https://hukukbook.com/idam-turleri/> Erişim Tarihi: 12.10.2021.
- İbrahim, A. A. (2021). 19. ve 20. Yüzyılda Osmanlı Hukuk Sisteminin Irak'ta Uygulanışı. *YBHD*, 1, 119-170.

- İşler, B. (2020). İnsan Hakları Açısından Ölüm Cezası: Edebi Eserlerden Örneklerle. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Karabulut, F. (2012). Recm Cezasının Hz. Peygamber'İN Uygulamaları Işığında Değerlendirilmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 50, 89-112.
- Karakoç, E. (2016). Antik Roma'da Ölüm Cezaları. *Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 54, 506-516.
- Katırcıgil, B. E. (2017). Cesare Beccaria'nın Suç ve Ceza Felsefesi. *ERÜHFD*, 12(1), 155-179.
- Kayatekin, B. K. (2020). *Türk Hukuku'nda Ölüm Cezası*. Bilgi Notu, Ankara: TBMM Araştırma Hizmetleri Başkanlığı Hukuk Bölümü.
- Kılıçarslan, M. (2018). Kur'an-ı Kerim Tarafından Belirlenen Suç ve Cezalar Bağlamında İslam'ın Suça Bakışı. *Bilimname*, 36, 313-350.
- Kılınç, A. (2011). İdam Cezasının Tanzimat Dönemi Osmanlı Hukukundaki Görünümüne İlişkin Birkaç Kaynak ve Bu Kaynakların Tahlili, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, 11, 33-62.
- Köroğlu, M. (2015). İslam Hukuku'nda Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlar. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 43, 214-238.
- Kurt, M. E. (2020). COVID-19 (Corona-Virus-Diseas) ile Kişisel Koruyucu Önlemleri Yeniden Düşünmek, *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 4(2), 72-77.
- Küçüktaşdemir, Ö. (2014). Aydınlanma ve Ceza Hukuku. *TBB Dergisi*, 113, 57-98.
- Maşalı, M. (t.y.). «Ölüm Cezası.» *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.*, 2007, c. 34, 40-43. <https://islamansiklopedisi.org.tr/olum-cezasi>, Erişim Tarihi: 20.10.2021.
- . (2011) *Mukayeseli Hukukta Ölüm Cezası ve İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*, Bursa: Emin Yayınları
- . (2002). “Osmanlı'da Ölüm Cezası”, *Yeni Türkiye*, c. 45, 148-161.
- McComb, M. K. (2021). *California's Broken Death Penalty: It's Time to Stop Tinkering with the Machinery of Death*, A White Paper Report, California, USA.
- Moore, T. (2009). *Ütopya*. (Hasan İlhan, Çev.), Ankara: Alter Yayıncılık.
- Özdemir, M. (2021). Foucault Sosyolojisinde İktidarın Serüveni: Pastoral İktidar, Disiplinci İktidar, Biyo-İktidar, *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4(1), 109-133.
- Özgenç, İ. (2012). *Suçun Yapısal Unsurları. Ceza Hukukuna Giriş*, 18-35. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Repucci, S., Slipowitz, A. (2022). *Freedom in the World 2022, The Global Expansion of Authoritarian Rule*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>, Erişim: 01.07.2022.
- Rahimov, İ. (2014a). *Suç ve Ceza*. İstanbul: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, No: 261.
- . (2014). *Suç ve Ceza Felsefesi*. (Birinci Baskı) Ankara: EkoAvrasya Yayın No: 2014/3.
- Sağlam, H. (2011). İslâm Hukuk Tarihindeki Âkile Bugünün Sigortası Mıdır? *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 265-292.
- Saygılı, A. (2019). Yaşam Hakkı Üzerine Düşünceler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi – İnÜHD*, 10(2), 539-547.

- Selçuk, S. (2015). Eski Çağlarda Suç Hukuku. *Prof. Dr. Nevzat Toroslu'ya Armağan, Cilt: II* içinde, 1013-1057. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları No.: 459, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sherman, L. W., Strang, H. (2014). Delil Temelli Hüküm Olarak Onarıcı Adalet, *CHKD*, 2(1), 281-322.
- Snell, T. L. (2021). *Capital Punishment, 2020 – Statistical Tables*, U.S. Department of Justice Office of Justice Programs Bureau of Justice Statistics, USA.
- Tokgöz, H. B. (2020). Cezalandırmanın Amacı ve Bu Bağlamda Ütopyalar Üzerine Bir Değerlendirme, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(1), 431-467.
- Türkmen, M. (2017). Cezaya Alternatif Bakışlar ve Yeni Bir Disiplin Olarak Ceza Sosyolojisinin İmkanlılığı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 703-720.
- Uğurlu, S, ve Yılmaz. K. (2011). Türk Devlet Yönetme Geleneğinde Töre'den Örf'e. *Turkish Studies*, 6(2), 949-972.
- Ünsalan, F. (2020). Hegel'in Ceza Teorisi Üzerine. *Beytülhikme*, 10(2), 703-722.
- Voice of America (VOA). (2022). *İdam Cezası Kararını Onaylarım*, 01 Temmuz 2022, <https://www.amerikaninsesi.com/a/recep-tayyip-erdogan-idam-cezasini-onaylarim-nato-zirvesi/6641085.html>, Erişim Tarihi: 01.07.2022.
- Yakut, E. (2006). Tanzimat Dönemi'ne Kadar Osmanlı Hukuku'nda Taziri Gerektiren Suçlar ve Cezaları. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2, 25-40.
- Yaman, S. (2016). Tevrat'a Göre İnsan Hayatı ve Onurunun Kutsallığı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 338-354.
- Yetkin, H. (2015). Yahudi Geleneğine Göre Ölüm Cezasını Gerektiren Eylemler. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yiğitoğlu, M, ve Göreğen, G. (2018). Yahudilikte Suçlar ve Cezalara Dair Bir Değerlendirme. *İTOBİAD 18/1. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi, 23-25 Kasım 2018 Bildiriler Kitabı* içinde, 831-841. Karabük.
- Yılmaz, M. (2017). Hukuk Tarihi Açısından Hristiyanlık. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 3(3), 12-31.